

יזדוושם

ירושלים

גיליון 83, קיץ תשע"ז, 2017

Joachim

ביקור נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ

(עמ' 2-3)

יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז

(עמ' 4-7)

בהוצאת

תוכן עניינים

ביקור נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ ■ 2-3

מאירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז ■ 4-5

פעילויות חינוך ויצירה ליום הזיכרון ■ 6-7

תכניות לציון יום הזיכרון לאנשי כוחות הביטחון ■ 7

חינוך ■ 8-11

"צלם האדם בצל המוות" ■ 8

מרכז חינוכי להנחלת זיכרון השואה והגבורה נחנך בעיר הבה"דים של צה"ל בנגב

חדש בבית הספר הווירטואלי ■ 8

תכנית גנדל ללימודי השואה ■ 9

מאות מורים מאוסטרליה הוכשרו בהוראת השואה

יום עיון מעורר השראה בנתניה ■ 9

אסירים לומדים על השואה ■ 10

"כנפיים של קרמבו" ■ 10

תכנית הכנה חדשה למסע לפולין

"השמים שבתוכי" ■ 10

תכנית יצירה מותאמת לתלמידים עם צרכים מיוחדים

תערוכה של יד ושם על נשים בשואה הוצגה בבולוניה

לרגל יום האישה ■ 11

תכנית מקוונת חדשה להוראת השואה

נחנכה בגואטמלה ■ 11

"תורת הילד ותורת האדם" ■ 11

קורס חדש על הפדגוגיה של הוראת השואה

יד ושם אונליין ■ 12-13

אתר חדש בצרפתית נחנך בפריז

שילוב כוחות ■ 13

פעולות הצלה משותפות של מנהיגים דתיים יהודים ולא יהודים

מחקר ■ 14-16

יום עיון בין-לאומי: מקלט ובגידה ■ 14

ספר חדש בנושא גורלם של יהודים שביקשו מפלט בכפרים פולניים בזמן המלחמה

שכתוב ההיסטוריה? ■ 15

יחסי פולנים ויהודים בזמן השואה

יום עיון לרגל פרסום ספר חדש על המשטרה היהודית

בגטו קובנה ■ 16

מהו הטיפול הראוי בשרידי הניסויים הרפואיים

של הנאצים? ■ 16

שלושה מרחוב אחד ■ 17

מפגש חברות ילדות בזכות דפי העד

אוצרות מהאוספים: פודרייה של אהבה ■ 18

חדשות ■ 19-21

ידידים ברחבי העולם ■ 22-23

פרסומים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ■ 24

■ בשער: ספר הזיכרונות של אסתר גולדשטיין. רפליקה של הספר הוענקה לנשיא דונלד טראמפ בביקורו ביד ושם. בתמונה למעלה: ההקדשה והתצלום של חברה של אסתר, בלה לסורה. הקדשה זו נכתבה בספטמבר 1942, חודש לפני שאסתר גורשה לריגה (ראו עמ' 2-3). בתמונה למטה: ניצולת השואה אלקה אברמוביץ, אחת מששת מדליקי המשואות ביום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז, עם נכדתה נעם אבירם (ראו עמ' 4-5).

יו"ר המועצה: הרב ישראל מאיר לאו

סגני יו"ר המועצה:

ד"ר יצחק ארד

ד"ר משה קנטור

יו"ר ההנהלה: אבנר שלו

מנכ"לית: דורית נבוק

ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן: פרופ' דן מלמן

ההיסטוריונית הראשית: פרופ' דינה פורת

יועץ אקדמי:

פרופ' יהודה באואר

חברי הנהלת יד ושם:

שמואל אבואב, יוסי אחימאיר, פרופ' בולק גולדמן בולסלב, ורה גולובנסקי, אברהם דובדבני, מתייתרו דרובלס, משה העליון, עו"ד שושנה וינשל, דודי זילברשלג, יחיאל לקט, דני עטר, עו"ד שלומית קסירר, יוסי קטריבס, ברוך שוב, דלית שטאובר, ד"ר זהבה תנא

מערכת כתב העת

עורכת ראשית: איריס רוזנברג

עורכת בפועל: לאה גולדשטיין

חברי מערכת:

שימי אלן

יפעת בכרך-רון

דבורה ברמן

סוזן ויסברג

דנה פורת

מריסה פיין

לילך תמיר-איטח

רכזת מערכת: מירי ריבמוביץ' ניסים

עריכת לשון: פנינה לוי

תרגום: זהבה מרקס, מילה טובה

סיוע: אלכסנדר אברהם, שעה בן יהודה, מרטין סייקס-האס, אילה פּרָץ, עינבל קייתי בן-דב

צילום: יוסי בן דוד, יצחק הררי

הפקה: אחוה דפוס קואופרטיבי בע"מ

עיצוב: סטפני ורותי עיצוב

כתב העת מתפרסם בסיוע קבוצת עזריאלי.

ISSN 0793-6974

©אפשר לצטט תוך ציון המקור.

רשות הזיכרון – יד ושם
נתמכת בפעולותיה על ידי

משרד החינוך

וועידת התביעות

■ אבנר שלו מעניק לנשיא טראמפ רפליקה של ספר הזיכרונות של הילדה אסתר גולדשטיין שנרצחה בשואה

■ ב-23 במאי ביקר נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ

ביד ושם. את הנשיא טראמפ ואת רעייתו הגברת הראשונה של ארצות הברית מלניה טראמפ ליווה יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו. לביקור הצטרפו ראש הממשלה בנימין נתניהו ורעייתו שרה נתניהו ויושב ראש מועצת יד ושם הרב ישראל מאיר לאו.

לביקורו של הנשיא בישראל הוקצבה כיממה בלבד, אך הנשיא טראמפ ביקש לכבד את זכרם של ששת מיליון היהודים שנרצחו בשואה ולהשתתף בטקס זיכרון באוהל יזכור ביד ושם. בטקס העלה הנשיא את אש התמיד והניח זר על הלוח שתחתיו טמון אפר הנרצחים שהובא ממחנות ההשמדה.

דבריו הנחרצים והמרשימים של הנשיא טראמפ עם יציאתו מאוהל יזכור הביעו את הזדהותו העמוקה עם זיכרון השואה והעידו על החשיבות שהוא מייחס לו: "רק כאשר נזכור את המשפחות שנקרעו מיקיריהן ואת סבלן הנורא באותם ימים של אפלה ורוע, את

"אל תשכחו אותי!"

ספר הזיכרונות

■ ספר הזיכרונות של אסתר גולדשטיין הוא אחד ממאות אלפי הפריטים האישיים שנמסרו למשמרת עולם באוספי יד ושם. אסתר נולדה בשנת 1926 ביואכים שטרסה שבברלין להוריה בלימה ודוד גולדשטיין שהיגרו מפולין לגרמניה שנתיים לפני לידתה ולאחיה מרגוט והיינץ (חיים). בשנת 1938, בימי הרדיפות של היהודים על ידי הנאצים, ניסתה המשפחה להגר מגרמניה, לשווא.

בספר הזיכרונות רשמו בני משפחתה של אסתר, חברותיה ומוריה דברי תקווה וחברות אמיצה. חלק מהדפים מעוטרים בציורים תמימים ומלאי תקווה, ובאחרים תצלומים של יקיריה. ההקדשה הראשונה נרשמה בספר בשנת 1937, כשאסתר הייתה בת 11,

ביקור נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ

הסבירה הרשנבאום לפני הטקס. "כשמעתי שיד ושם בחר להעניק לנשיא ארצות הברית רפליקה של ספר הזיכרונות של אחותי אסתר, התרגשתי מאוד. תמיד רציתי שיידעו על ספר הזיכרונות של אסתר ועל

**"כאשר נזכור את האפלה,
נוכל למנוע את הישנותן
של זוועות אלו".**
הנשיא דונלד טראמפ

גורלה וגורל המשפחה, ולכן מסרתי את הספר ליד ושם למשמרת עולם". יושבת ראש מרכז הארגונים של ניצולי השואה קולט אביטל והיזם, הנדבן והידיד הקרוב של יד ושם יוסי הולנדר נכחו גם הם במעמד. "חשיבותם של הטקס ביד ושם ושל התעניינות העולם בביקור היא בהפניית זרקור אל הערכים היהודיים והאוניברסליים החיוניים, אל המשמעות של זיכרון השואה, אל המאבק הנחוץ למען המוסריות של בני האנוש השואבת את השראתה ממורשת הקרבנות והניצולים ואל תפקידו המרכזי של יד ושם במאבק זה", סיכם אבנר שלו את הביקור. "בזכות תמיכתם ועידודם של ידידינו המסורים בעולם כולו נמשיך להיעזר באירועים דוגמת ביקור הנשיא היום כדי להבליט ולחזק את מאמציו ההכרחיים".

■ נשיא ארצות הברית דונלד טראמפ והגברת הראשונה מלניה טראמפ מניחים זר באוהל יזכור בנוכחותם של ראש הממשלה בנימין נתניהו ורעייתו שרה נתניהו, הרב ישראל מאיר לאו ואבנר שלו. מאחורי הנשיא והגברת הראשונה, משתתפים במעמד: בתו של הנשיא איווקה טראמפ ובעלה ג'רד קושנר.

ניצולת השואה מרגוט הרשנבאום, נכחה במעמד והתכבדה בלחיצת ידיים חמה עם הנשיא והגברת הראשונה של ארצות הברית. "בכל השנים היה לי קשה לדפדף בספר הזיכרונות ולקרוא את הדברים שכתבו בו האנשים. זה מילא אותי בעצב וגעגוע",

הייסורים האיומים של השואה, רק אז נוכל למנוע את הישנותן של זוועות אלו". בתום הביקור העניק אבנר שלו לנשיא טראמפ רפליקה של ספר הזיכרונות של אסתר גולדשטיין שנרצחה בשואה (ראו למטה). אחותה של אסתר,

■ הנשיא טראמפ והגברת הראשונה מלניה טראמפ עם ניצולת השואה מרגוט הרשנבאום

של אסתר גולדשטיין

והאחרונה נכתבה ב-16 בספטמבר 1942, כחודש לפני שגורשה אסתר לריגה שבלטווייה ונרצחה, והיא בת 16. כל המשפחה נרצחה בשואה מלבד מרגוט – היא נשלחה ביוני 1939 לאוסטרליה בקינדרטרנספורט. לאחר השחרור חזר בן דודה של אסתר, דוד ורנר, לבית משפחת גולדשטיין בברלין ושם קיבל מאחת השכנות קופסת מסמכים שהיא שמרה עליה בשנות המלחמה. במסמכים היה ספר הזיכרונות של אסתר. דוד העביר את המסמכים לאחותה הגדולה של אסתר, מרגוט הרשנבאום, ובשנת 2006 היא מסרה את ספר הזיכרונות ליד ושם. ספר הזיכרונות של אסתר מוצג בתערוכה מקוונת (הקיימת בשפות עברית, אנגלית, גרמנית וספרדית)

באתר האינטרנט של יד ושם – "אל תשכחו אותי": ספרי זיכרונות של ילדים מתקופת השואה. "אל תשכחי אותי" – זו לשון ההקדשה שכתבה בספר חברתה לכיתה של אסתר, סוניה שטרנגר, שגורשה לאושוויץ ב-1943. "אהבי את החיים ואל תחששי מן המוות, האמיני באל ובעתיד טוב יותר", כתבה בספרה של אסתר בת כיתתה בלה לסורה. בלה גורשה לאושוויץ ב-1943 ונרצחה. כמיליון וחצי ילדים יהודים נרצחו בשואה. רובם כמעט שלא הותירו אחריהם שריד – קומץ תצלומים ומעט חפצים אישיים. ספר זיכרונות יקר ערך זה מאפשר להתוודע לסיפורה של נערה צעירה שחייה הקצרים נגדעו בעודם באבם.

מאירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז

■ כ-2,600 בני אדם – ניצולי שואה מהארץ ומחול, אנשי הסגל הדיפלומטי, חיילי צה"ל ואורחים מרחבי העולם – השתתפו בעצרת הפתיחה הממלכתית לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז. העצרת נערכה בהר הזיכרון בירושלים ביום ראשון 23 באפריל בכותרת "לחלץ תווי פניהם" – סיפורו של היחיד בשואה". נשיא המדינה וראש הממשלה נשאו דברים בעצרת, ושישה שורדי שואה הדליקו שש משואות לזכרם של ששת מיליוני קרבנות השואה. את דבר הניצולים נשאה אסתר מירון. הרבנים הראשיים של ישראל הנחו את תפילות הזיכרון, והזמרת רוני דלומי והשחקן אדיר מילר ביצעו את החלק האמנותי של הערב. מילר הקריא משיריו של גאבור אַרְדֶּש, נער-משורר יהודי שנרצח בהונגריה כשהיה בן 13 בלבד. ארדש היה בן דודה של אמו של מילר.

■ בבוקר יום שני 24 באפריל, לאחר צפירת זיכרון בת שתי דקות, הונחו 120 זרים למרגלות אנדרטת מרד גטו ורשה בידי ראשי המדינה, נציגי ארגוני ניצולים, ותיקי מלחמה וארגונים ציבוריים. לאורך היום נערכו הטקסים השנתיים, ובהם "לכל איש יש שם" – מעמד הקראת שמות קרבנות השואה על ידי הציבור הרחב ביד ושם ובכנסת ישראל – וטקס הזיכרון המרכזי באוהל הזיכרון.

■ רבים מאלפי המבקרים בהר הזיכרון בחרו, זו השנה השלישית, לסייר סויר "מאחורי הקלעים" כדי להכיר מקרוב את העשייה היום-יומית ביד ושם. בכמה תחנות ברחבי ההר הציגו מומחי יד ושם את עבודתם בתחומי החינוך, הטכנולוגיה, ההנצחה, האיסוף והשימור באמצעות יצירות אמנות, חפצים ומסמכים מאוספי יד ושם שאינם מוצגים בדרך כלל לציבור הרחב ועוד.

■ בפעם הראשונה שודרה עצרת הפתיחה של יום הזיכרון לשואה ולגבורה בשידור חי בפייסבוק ובערוצי היוטיוב של יד ושם בעברית ובאנגלית. כמו כן יד ושם העלה תת-אתר לציון היום, ובו מגוון מקורות מקוונים לציבור: מידע על הנושא המרכזי, גלריית תצלומים מהאירועים הרשמיים, הסיפורים וסרטוני הווידאו של מדליקי המשואות, חומרים חינוכיים, שמות להקראה בטקסי הקראת השמות, תערוכות מקוונות הקשורות לנושא השנתי ו"הבזקי זיכרון" – תצלומים ממתחם יד ושם ביום הזיכרון. כל ערוצי יד ושם במדיה החברתית עודכנו בזמן אמת כדי להציג את האירועים המתרחשים בהר הזיכרון. גם בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של

השנייה בסדרת הקרנות סרטים בנושא השואה במסגרת "מועדון הסרט ביד ושם".

יומיים לפני יום הזיכרון ערך מרכז הצפייה הקרנה מיוחדת של הסרט "אשתו של שומר גן החיות" (במאי: ניקי קארו, 2017) בסינמה סיטי בגלילות, בשיתוף סרטי יונייטד קינג. הסרט הוקרן בנוכחות משה תירוש (מלווה בבני משפחה רבים), אחד ממאות היהודים שהסתתרו בגן החיות בוורשה בעזרתם של חסידי אומות העולם יאן ואנטונינה ז'בינסקי. עוד נכחו בהקרנה שגריר פולין בישראל יאצק חודורביץ', השחקניות שירה האס ואפרת דור המגלמות תפקידים ראשיים בסרט, ניצולי שואה, רבים מהם יוצאי ורשה, עובדי יד ושם וחברי ההנהלה והמועצה של יד ושם, מדריכי מסעות לפולין ורבים הלומדים בקורסים להכשרת מדריכים. מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם אירנה שטיינפלד נשאה דברים לפני ההקרנה. את האירוע המרגש הנחתה מנהלת מרכז הצפייה ביד ושם ליאת בן חביב.

עוד באירועי יום הזיכרון לשואה ולגבורה ברחבי העולם הוקרן הסרט "זיכרונות משפט אייכמן" (במאי: דוד פרלוב, בהפקת רשות השידור, 1979),

יד ושם העלה תת-אתר מיוחד לציון היום. בהתאמה לנושא השנתי – "לחלץ תווי פניהם" – התמקד תת-האתר בנושא של נשים ושואה. באתר מגוון עשיר של חומרים: גיליון חדש של העיתון המקוון למורים זיקה, ובו ריאיון עם פרופ' דליה עופר; מאמרים על אסירות במחנה הנשים רוונסבריק, על רחל אוירבך והמטבח הציבורי בגטו ורשה ועל יחסי אמהות ובנות באושוויץ-בירקנאו; פעילות חינוכית בנושא הקשריות; טקס בנושא שירי ערש בשואה; ראינות עם ניצולות שואה; כתבות בנושא נשים ושואה; תערוכות ready2print (תערוכות להדפסה עצמית שהפיק אגף המוזאונים והמערך למבקר) בנושא נשים בשואה ועוד.

■ לקראת יום הזיכרון נערכו פעילויות חינוכיות פורמליות ובלתי פורמליות ביד ושם וברחבי הארץ (ראו עמ' 6-7).

■ באירועים המיוחדים שנועדו לקהל הרחב, הוקרן הסרט "החטאים" באולם ההרצאות על שם אדמונד "ספרא. במאי הסרט אבי נשר פתח את ההקרנה,

"ברור לי שלא הייתי עומד כאן
לפניכם היום, אילולי נקט מילר
היהודי ביזמה ותושייה רבה
וסייע לאחיו".

זאב רטנר

לאה גולדשטיין

עצרת תנועות הנוער ואולפן YNET בסימן "יהודים מצילים יהודים"

שלו, וכן נציגת תנועות הנוער ליהודה פייגין מתנועת הנוער העובד והלומד וניצול השואה זאב רטנר, יליד לבוב שבפולין.

את רטנר הציל יהודי ידיד המשפחה. בדברים שנשא לפני כ-370 ראשי תנועות הנוער בארץ, מדריכים וחניכים, אמר: "אני נמצא כאן לפניכם גם בזכות יהודי אמיץ. מילר, חברו של אבי מספסל הלימודים, הוא זה שסיפק לנו אישור מעבר מהגטו

ודאג למסתור זמני עבורנו בבניין קולנוע 'מרישנקה' שבו מילר עבד כחצרן. באותו בית קולנוע שכן מטה של הגרמנים כאשר בבניין התגורר קצין נאצי, מפקד משטרה בכיר. אותנו מילר שיכן בחדר קטן שמעל דירתו של הקצין הנאצי. בחדר זה שכנו עוד שבע נשים יהודיות עם ילדיהן הקטנים שכובים בצפיפות וחלונות מכוסים בוילונות כהים [...] מילר ביקר אותנו רק פעם ביום בערב והיה מביא לנו מזון קר ומפנה את הכלים ששימשו לעשיית צרכים. זה היה הנס הראשון, נס הצלתי על ידי יהודי. כיצד הצליח מילר היהודי להסתיר ולסייע בהצלת אחיו היהודים איני יודע, אך ברור לי שלא הייתי עומד כאן לפניכם היום, אילולי נקט ביזמה ותושייה רבה וסייע לאחיו".

יהודים בידי יהודים; מנהלת מחלקת האמנות באגף המוזאונים והמערך למבקר אליעד מורה רוזנברג על השתקפות הצלת יהודים בידי יהודים ביצירות מאוסף האמנות של יד ושם; ומנהל מחלקת החפצים באגף המוזאונים והמערך למבקר מיכאל טל על הצלתם של ילדי המרשלך, באמצעות החפצים מהאוסף. את השידור חתם יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו בדבריו על החשיבות שיש ושם מייחס לנושא "יהודים מצילים יהודים" בשואה בכל תחומי פעילותו, ובראש ובראשונה בתחום החינוכי.

■ לקראת סוף יום הזיכרון לשואה ולגבורה התקיימה בבקעת הקהילות ביד ושם עצרת תנועות הנוער המסורתית, בסימן "יהודים מצילים יהודים".

יהודים רבים סיכנו את חייהם כדי להציל יהודים אחרים בתקופת השואה. הם פעלו במסגרת ארגונים או באופן עצמאי – הבריחו, הסתירו, השיגו מסמכים מזויפים, הקימו ארגוני רווחה ואף נשאו ונתנו עם הנאצים. לכאורה אך טבעי שיהודים יצילו יהודים, אולם מעשי הצלה אלו – שהיו לא מעטים – לא היו מובנים מאליהם מפני שהשואה ערערה את המוסכמות החברתיות, את הערכים ואת מערכות היחסים והחלישה את קשרי הסולידריות בחברה היהודית. במציאות שבה כל יהודי יהודי היה נתון לרדיפה ולסכנת השמדה, היה יצר ההישרדות והקיום האינסטינקט הדומיננטי. ובכל זאת גם במצבים הקשים ביותר נמצאו לא מעט יהודים שסיכנו את חייהם כדי להציל יהודים אחרים – בני משפחה וזרים. לא אחת הם ויתרו על סיכוי להימלט ונשארו כדי לדאוג לאחרים.

את אבוקת הזיכרון בעצרת תנועות הנוער השנה הדליקה ז'אנין וייל, ילידת קווצנהיים בצרפת. עם פרוץ המלחמה ברח ז'אנין עם משפחתה לדרום צרפת והחלה לעבוד במשרד לסיוע לפליטים יהודים. במהרה מצאה את עצמה מסייעת בהצלה והסתרה של ילדים יהודים. הילדים צידו בתעודות מזויפות, וז'אנין נסעה עמם תוך סיכון חייה ברחבי דרום צרפת כדי להסתירם בבתי פרטיים, בבתי ספר ובמנזרים. בשנת 1944 נעצרה ז'אנין ונאסרה בעוון סיוע למחתרת אך לאחר כמה חודשים שוחררה. לאחר המלחמה סייעה לפליטים יהודים החוזרים לבתיהם, נישאה לרנה וייל, שהיה אף הוא שותף בהצלת יהודים בצרפת, ובשנת 1975 הם עלו ארצה. בעצרת נשאו דברים מנכ"ל משרד החינוך שמואל אבוהב ויושב ראש הנהלת יד ושם אבנר

■ השנה היא השנה הרביעית שבה אולפן YNET מתארח ביד ושם ומשרד השידור חי ראינות וקטעי עדויות, והשנה הוקדשו כל הראינות באולפן החי לנושא "יהודים מצילים יהודים". בשידור שולבו סרטוני עדויות שעסקו בנושא, ובכללם הסרטון של ניצול השואה חיים רוט (שהדליק משואה בשנת 1999), ונערכו כמה ראינות: ניצולת השואה שושנה עברון על רשת ההצלה של אביה נתן קאסוטו באיטליה; מנהלת המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם ד"ר יעל נידם-אורביטו על המחקר בתחום הצלת

שמרכז הצפייה הפיק את הרסטורציה שלו ב-2011, באוניברסיטאות ייל (ארצות הברית) וברמן (גרמניה). הסרט זכה להצלחה רבה ולתגובות חמות הן בדברי המומחים בתחומי הקולנוע וההיסטוריה בימי העיון שבהם הוקרנו הן מן הקהל הרב.

■ ב-24 באפריל בערב, מוצאי יום הזיכרון לשואה ולגבורה, התקיים כינוס מיוחד של עמותת דורות המשך – נושאי מורשת השואה והגבורה בכותרת "דור ראשון, דור שני – לחיות אתם". הכינוס הציג את תפקידו החשוב של הדור השני, העדים של העדים, בהעברה ובהנחלה של הזיכרון בעתיד. במרכזו של הכינוס הועלתה ההצגה החדשה של תאטרון הקאמרי "רישיון לחיים" בהשתתפות מרים זוהר, אודיה קורן ושרה פון שווארצה, על יחסי אם ניצולה ובתה ויחסיהם של יהודי וגרמני בני הדור השני. מנכ"לית יד ושם דורית נובק, המנהל הקליני של העמותה "עמך" ד"ר מרטין אורבך ויושבת ראש העמותה בילי לניאדו נשאו דברים. כמו כן נערך טקס אזכרה וקריאת שמות הנספים.

פעילויות חינוך ויצירה

ליום הזיכרון

■ **"האמנות, ואולי רק האמנות, היא תריס בפני הבנאלי, השגור והבלתי רלוונטי, ואם להרחיק לכת, תריס בפני הפשטנות."**

אהרן אפלפלד

שיח מעמיק בנושא השואה רצוי וצריך שיקלול את האמנות. רק האינטימיות שמביאה האמנות יש בה היכולת לחצות דורות ולעורר דיון מתחדש בנושא מטלטל כמו השואה, כך סבור הסופר אהרן אפלפלד. השנה, כמו בשנים הקודמות, קיים בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם מגוון פעילויות בתחום החינוך הבלתי פורמלי שמטרתן שיח עדכני של יוצרים צעירים העוסקים בייצוג השואה ובמשמעותה לדורות הבאים. התפיסה החינוכית של יד ושם מתמקדת בסיפור האנושי, ובסדנאות ביד ושם למדו התלמידים על עולמם של היהודים לפני המלחמה, על זהותם ועל המורשת שביקשו להנחיל. הסטודנטים השתתפו בימי עיון בנושא השנתי "לחלץ תווי פניהם – סיפורו של היחיד בשואה", ולאורך התהליך אימצו חשיבה אמנותית וחינוכית על אופן ייצוג הנושא, בדרך שתעורר מחשבה ועניין. תהליך עבודה זה הניב יצירות מרגשות, מעניינות ומקוריות אשר יהוו סביבות השראה חינוכיות.

■ **בפרויקט "גלויות דור 4.0",** בשיתוף המחלקה לתקשורת חזותית במרכז האקדמי ויצ"ו חיפה על שם הרי בלומפילד, יצרו הסטודנטים עבודות בפורמטים שונים – סרטים, ספרים, גלויות, תמונות ועוד. כל עבודה הביאה עמה נגיעה אישית עם רבדים חדשים בהתמודדות עם הנושא הנבחר.

למקום הראשון נבחר **שתיקה**, סרט קצר של יואב עופר וענב שרון המציג את תהליך השתיקה של הניצולים. "בתהליך העבודה חשבנו איך נוכל להסביר נושא שהוא כל כך קשה להכלה, נושא שאי אפשר להסביר במילים, ולחלץ ממנו תמצית שאפשר להכיל, משהו שאפשר להזדהות איתו – הבעת פנים, מבט, קול", אמרו עופר ושרון. הסרט כולו נולד מעדותה של סבתו של עופר. למקום השני נבחרה היצירה "אבדן זהות" של עופרי פורטיס והגר מסר המשלבת תמונות שונות של פני אסירי המחנות על שקפים, כרזה וספרון. "בעבודתנו עסקנו בתפיסת הזיכרון שלנו את קרבנות השואה, את היכולת המצומצמת שלנו לזכור את הקרבן היחיד אל מול הרבים שנרצחו", הסבירו מסר ופורטיס. "העבודה ממחישה כיצד פניהם של אותם אנשים מתערבבים בעינינו ונראים לנו כאחד, אך עם זה לצופה ניתנת האפשרות לבודד את הפרט מן ההמון ולקרוא עליו עוד פרטים במידה ויש".

■ מוזיקה, צילום, הרצאות ויצירות אמנות חיברו בני נוער יהודים לזיכרון השואה ולמשמעויותיה של השואה.

בהם אחריה. הקשר הבלתי אמצעי שבין בני הנוער לבין ניצולי השואה, ההקשבה והשיח הם העומדים בבסיס הפרויקט, מטרה מרכזית וחשובה לעצם קיומו. "מדהים לראות את התהליך שהתלמידים עברו בפרויקט הזה", סיכמה מורה מבית ספר שהשתתף בפרויקט. "המפגש עם ניצולי השואה והקשר האישי בנו אצלם קומה גבוהה בנפש של הכרת הטוב, גבורה, אמון בחיים, והחשוב ביותר – הבנה שאפשר וצריך לדבר עם ניצולי שואה ככל האפשר".

■ בבסיס הפרויקט **"זיכרון מוזיקלי"** – פרויקט משותף לבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ותיכון האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים – עומד הרצון לחבר בין ניצולי שואה ובני נוער באמצעות שפה מוזיקלית ומחויבור זה ליצור מופע. חן פרי, תלמידת את תיכון האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים, הגתה את הרעיון של המפגשים המוזיקליים. במשך כמה חודשים נפגשו תלמידי שכבה י"א עם שמונה ניצולי שואה ושמעו

העבודות מוצגות בחלל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם ומשמשות בסיס לדיון ולעשייה חינוכית.

■ **"זיכרון מבעד לעדשה"** הוא פרויקט משותף ליד ושם ולרשת אורט ישראל שבו תלמידי אורט מציגים צילומים של ילדי מלחמה וניצולי שואה בליווי טקסטים שנלקחו מראיונות שערכו התלמידים עמם. הצילומים הוצגו בתערוכה בכיכר המשפחה שבכניסה לבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה ביד ושם ובבתי הספר השותפים בפרויקט, ויצרו אותם בני נוער תלמידי כיתות י"ב מאזורים שונים בארץ לאחר תהליך חינוכי של עיסוק בסוגיות היסטוריות ובדילמות ערכיות של תקופת השואה ורכישת מיומנות צילום. היצירות המוצגות בתערוכה חותמות תהליך של ביקורים בבתי הניצולים ובמועדונים לגיל השלישי וראיונות עומק על קורותיהם של ניצולי השואה בימי מלחמת העולם השנייה ועל תחושות ותובנות שעלו

תכניות לציון יום הזיכרון לאנשי כוחות הביטחון

ניצה שבתאי מלמד

משלחת הרמטכ"ל לפולין

בפולין כשהיה נער בתיכון. עוד נלווה למסע איש העדות ושריד השואה מיקי גולדמן גלעד, ובברקנאו הוא העיד בנוכחות פמליית הרמטכ"ל ומשלחת צה"ל של 200 מפקדים וקצינים בראשות מפקד חצרים ובית הספר לטיס. הרמטכ"ל העניק לגולדמן כנפי טיס סמליות, והוא הועלה לדרגת רס"ן בטקס מרגש בליל יום השואה בקרקוב. נוסף על הסיוור במחנה אושוויץ-בירקנאו, סיירה משלחת הרמטכ"ל בגטו וברובע היהודי ההיסטורי

בקרקוב, ולפניה נחשף העולם היהודי העשיר והמגוון של קהילת קרקוב בן מאות השנים על אצרות הרוח והתרבות שבו, נכסי צאן הברזל של היהדות עד היום. את ההכנה למשלחת ייחודית זו וגם את ההדרכה בפולין ניהל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם, במסגרת אירועי יום הזיכרון לצה"ל ולכוחות הביטחון ביד ושם ומחוצה לו.

הפרקליט הצבאי הראשי תא"ל שרון אפק מעניק שי לניצול השואה שמעון גרינהויז, סבה של אחת מקצינות הפרקליטות הצבאיות.

היהודית בשואה בגלל השפעתה על הדורות הבאים. הדור שלנו כבר ספג את זיכרון השואה, אבל החיילים שלנו בוודאי ילדינו יספגו את הנושא באופן שונה דרך הקדמה והטכנולוגיה. ובכל זאת יש בכוחנו להשפיע על תהליך זה, דרך המשפחה והמשפחיות".

הכותבת היא ראש מדור משלחות צה"ל וכוחות הביטחון לפולין במחלקת צה"ל וכוחות הביטחון בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

"להיות בארץ ביום הזיכרון – זו חוויה מיוחדת", אמרה משתתפת ב"פרויקט מסע". "הביקור ביד ושם דווקא ביום הזה אתגר אותי בשאלות על עיצוב הזיכרון שהן כל כך חשובות לדור שלי".

■ "דרך השער שניצב בפתחו של מחנה ההשמדה אושוויץ-בירקנאו עברו אין-ספור מבני עמנו בדרכם האחרונה, ואנו חוצים היום שער זה יחד כתף אל כתף, נושאים מבטינו אל עבר העתיד אך לא עוצמים עינינו לנוכח זיכרון העבר. נביט אל השמים שאליהם זעקו אחינו, ונישא לעברם הבטחה: לא יקום עוד שער דרכו יובלו בני עמנו [...] אל מותם. מול נתיב המוות הנגלה כאן בשתיקתו הרועמת נישבע בקול ברור וחד: לעולם לא יושקו עוד צלילי עמנו".

במילים אלו חתם הרמטכ"ל רב אלוף גדי אייזנקוט את נאומו ואת ביקורו בפולין בשבוע של יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז. בקול רם וצלול, בנחישות וברייטות, תוך הדגשת כל מילה ומילה, יצאו דברי הרמטכ"ל מהלב ופילחו את לבבות אלפי המשתתפים ב"מצעד החיים" של שנת 2017.

את משלחת הרמטכ"ל לפולין ליוותה פמליה של קצינים בכירים, ובהם ראש אכ"א ודובר צה"ל, ראש אט"ל, קצין חינוך ראשי, מפקד השיטת, מפקד בה"ד 1 (בית הספר לקצינים) ומפקדי סיירות נבחרות בצה"ל. למשלחת נלוו, בתמיכה של אנשי מחלקת הנפגעים, משפחות שכולות ופצועים ונכים של צה"ל, ובהם סגן אחיה קליין שאיבד את מאור עיניו בפיצוץ מטען חבלה בעזה עם כלב הנחייה והוריו של החייל הנעדר סגן הדר גולדין אשר קראו מכתב שהדר כתב בעת ביקורו

ימי עיון

■ לקראת יום השואה תשע"ז ואחריו התקיימו כמדי שנה ימי עיון ייחודיים לבכירי מערכת הביטחון – מפכ"ל המשטרה, ראש השב"כ ו-11 אלופי פיקודים, חילות ואגפים בצה"ל.

יום העיון של מפכ"ל המשטרה עסק בנושא "מאסון לאומי [...] לאין-סוף אסונות פרטיים": משפט איימן – היבטים משטריים והשלכותיו על השיח הציבורי". השנה היה ביום העיון שילוב מיוחד של מרצים מטעם יד ושם ואנשי משטרה אשר עוסקים בנושא היום ושמיאלו תפקידים מרכזיים בחקירה ובמשפט בעבר, ובהם מיכאל גולדמן-גלעד, ניצול גטו פשמישל ואושוויץ. לימים עלה גולדמן-גלעד לארץ, התגייס למשטרה והיה קצין חקירות בלשכה 06, יחידה מיוחדת שהוקמה לשם ניהול החקירה, ועוזרו האישי של גדעון האוזנר, היועץ המשפטי לממשלה, שעמד בראש התביעה.

יום העיון לפורום הבכיר של בכירי אגף המודיעין עסק בנושא "הורות ומשפחה בתקופת השואה". ראש האגף האלוף הרצי הלוי דיבר בסיכומו של היום על בחירת הנושא: "בחרנו את הנושא של המשפחה

מפגש לימוד ושיח עם ד"ר דוד זילברקלנג, חוקר בכיר במכון הבין-לאומי לחקר השואה, על "כל מה שאנחנו עדיין לא יודעים על אודות השואה", מפגשים עם אנשי עדות, לימוד בסדנה ורבי שיח. הפעילויות התקיימו באנגלית, ברוסית, בצרפתית, בספרדית ובגרמנית.

המפגש עם ניצולי השואה והקשר האישי בנו אצל התלמידים קומה גבוהה בנפש של הכרת הטוב, גבורה, אמון בחיים

מהם על זיכרונות ילדותם, על תלאותיהם בתקופת השואה ועל חייהם העשירים אחריה. ניצולי השואה בחרו בשני שירים, תלמידי האקדמיה עיבדו אותם, וכך נולד תהליך משותף של יצירה. השירים שבחרו הניצולים משקפים את מסע חייהם – מילדותם ועד עלייתם ארצה. בשיאו של התהליך הועלו מופעים מוזיקליים לפני יותר מ-1,000 תלמידים. כדי להכניס לצפייה במופעים, עברו התלמידים סדנה חינוכית – היכרות עם סיפוריהם של הניצולים – ודנו באחריותם של בני דורות ההמשך לשאת את זיכרון השואה.

הניצולים, בני משפחתם, קרובי התלמידים ומוזמנים נוספים צפו במופע ב-27 באפריל באולם ההרצאות על שם אדמונד י' ספרא ביד ושם. במופע נשאו דברים טל דברה, מנהל תיכון האקדמיה למוזיקה ולמחול בירושלים, וד"ר אייל קמינקא, ראש קתדרת לילי ספרא להוראת השואה ומנהל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם. יעקב פיליפסון-ערמון נשא את דבר הניצולים. הניצולים והקהל כולו התרגשו לשמוע את העיבודים ואת השירים.

שרה לייכט, ניצולת שואה שהשתתפה בפרויקט, ציינה: "זוהי המתנה הגדולה ביותר שקיבלתי". שרה בחרה בשיר מתפילות יום הכיפורים לשיר ילדותה מכיוון שאחד הזיכרונות המשמעותיים שלה מאביה קשור לשיר זה – אביה היה שר אותו בבית הכנסת שבו שימש חזן. "הוא היה ליד ארון הקודש, ואני ישבתי בשורה הראשונה, ואבא, עטוף בטלית גדולה, היה שר את השיר בקולו הנפלא והיה מדי פעם מציץ אליי לראות אם אני מקשיבה, אם אני יודעת להעריך את קולו. למדתי את השיר הזה, ולא יכולתי לשכוח את זה כל חי".

■ בליל יום הזיכרון לשואה ולגבורה הגיעו כ-600 משתתפי "פרויקט מסע" אל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה. זו השנה הרביעית שביום הזיכרון יד ושם עורך פעילות מיוחדת לכ-1,000 משתתפי הפרויקט מרחבי העולם.

בפרויקט נבנתה עבורם תכנית מיוחדת המשלבת סדנאות ועדויות של ניצולי שואה. בסיום הפעילות החינוכית הוזמנו המשתתפים לעצרת המרכזית הפותחת את אירועי יום הזיכרון.

ביום הזיכרון הגיעו כ-400 צעירים יהודיים המשתתפים בפרויקט. במסלולי התוכן המיוחדים שנבנו בשבילם הוצע למשתתפים לבחור פעילויות שונות: צפייה ושיח בעקבות הסרט הכחשה, מפגש בנושא האמנות והזיכרון עם האמן מישל קישקה,

"צלם האדם בצל המוות"

מרכז חינוכי להנחלת זיכרון השואה והגבורה נחנך בעיר הבה"דים של צה"ל בנגב

■ ב-27 באפריל נחנך המרכז החינוכי להנחלת זיכרון השואה והגבורה בשיתוף יד ושם בקריית הדרכה של צה"ל בנגב ("עיר הבה"דים"). המרכז הוא חלל תצוגה אינטראקטיבי ייחודי בנושא "צלם האדם בצל המוות", והוא יישמש מרחב זיכרון פעיל כל השנה. כמו כן המרכז

שמירה על צלם האדם באה לידי ביטוי בין השאר בשמירה על הזהות והערכים, בחברות ובערבות הדדית

ישמש לצוות בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם לעבודה חינוכית תהליכית המשולבת באופן אינהרנטי בהכשרות של צה"ל, תוך התאמה לסוג ההכשרה ולשלב השירות של החייל.

הקמת המרכז החינוכי היא פרי שיתוף פעולה וקשר מתמשך של אנשי החינוך ביד ושם עם מפקדת קצין חינוך ראשי ומפקד קריית הדרכה אלוף-משנה אבי מוטולה, ומטרתו להתעמק בנושא השואה לאורך זמן, תוך שימת דגש בהדרכה מקצועית של יד ושם ועיבוד ערכי של המפקדים. העיסוק בסיפור השואה, אסון חסר תקדים בהיסטוריית העם היהודי, ובערכים כגון זהות יהודית, ערבות הדדית, גבורה וזיקה לארץ ישראל הוא הבסיס לעבודה החינוכית המשותפת. שילוב זה יעורר בדור הצעיר של החיילים והמפקדים תחושת מחויבות לשמירת זיכרון השואה.

"הבחירה בנושא 'צלם האדם בצל המוות' משקפת את הרצון לדבר על השבר הגדול שהיוותה השואה ולהעלות לדין את ניסיונם של יחידים וקבוצות לחיות חיי

צילום: דובר צה"ל

במרכז החדש, הדיון החינוכי בשמירה על צלם האדם נעשה דרך התבוננות בחפצים שנתרו מתקופת השואה ושמוצגים במרכז. רוב החפצים שהיו שייכים ליהודים והיו ביטוי לעולם המגוון והעשיר שהתקיים לפני המלחמה נשדדו, נהרסו או נעלמו, ותמונת חייהם של רוב הנרצחים נותרה חסרה. לכן החפצים המעטים שנשארו הם בעלי ערך רב כל כך. החפצים – השריד המוחשי היחיד מהעולם שחבר או מהחיים בתקופה הקשה – מקבלים משמעות סמלית, מעבר לשימוש של החפץ. החפץ בכוחו לחלץ מתוך הסיפור הבלתי נתפס של השואה בכללותה את סיפורו של היחיד, ודרכו אפשר

אדם ולא רק לשרוד", מסבירה אסנת ניר דדון, מנהלת מחלקת צה"ל וכוחות הביטחון בבית הספר הבין-לאומי. "במציאות החיים הדורסנית שנכתפה על היהודים בשואה, היה צפוי שאנשים יתכנסו בתוך עצמם וידאגו אך ורק להישרדותם האישית ואולי אף יאבדו כליל את צלם האנוש שלהם. אולם אפילו במציאות שבה שלטו הרוע והאכזריות, והרצח והזוועה היו לנורמה, היו יחידים וקבוצות שהתעלו מעל המאבק להישרדות היום-יומית וניסו לשמור על צלם האדם שבהם. שמירה זו על צלם האדם באה לידי ביטוי בין השאר בשמירה על הזהות והערכים, בחברות ובערבות הדדית".

חדש בבית הספר הווירטואלי:

"אל תביט לאחור": סרט חדש על הרב ישעיהו זיידנפלד

אביה סלומון-חובב

מטרתו של הפרויקט "עדים וחינוך" היא ליצור סרטי עדות שיחליפו בעתיד, עם כל הכאב הכרוך בכך, את המפגש הבלתי אמצעי עם העדים עצמם. זו הסיבה שהסרט, כמו כל סרטי הסדרה, צולם בנופי ילדותו של הרב זיידנפלד, במקומות שבהם ידע את מוראות השואה ובמקומות שבהם החל תהליך שיקומו וחזרתו לחיים. סרטי הפרויקט משולבים בתכניות הלימוד המגוונות של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה בארץ ובעולם.

הכותבת היא ראש מדור סרטים ותוכן מקוון במחלקת פיתוח למידה מקוונת בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

■ הרב ישעיהו זיידנפלד בבית הקברות היהודי בעיר הולדתו בודרוגקסטור בהונגריה

רוב שנות חייו לחינוך יהודי תורני בקנדה. בערב ראש השנה תשס"ב (2001) הגשים הרב זיידנפלד את חלומו וחזר ועלה לישראל.

■ בחודשים האחרונים שקד בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם על הפקת סרט עדות חדש המיועד למגזר החרדי במסגרת הפרויקט "עדים וחינוך". הסרט, אל תביט לאחור: סיפורו של הרב ישעיהו זיידנפלד, מספר את סיפורם של יהודי הונגריה לפני השואה, בשואה ואחריה מנקודת מבט חרדית. ישעיהו זיידנפלד נולד בבודרוגקסטור שבהונגריה בשנת 1930. אביו השתייך לחצרו של רבי ישעיה שטיינר זצ"ל, המכונה רבי ישעיה קערסטירר. הסרט מספר את סיפור חייו: גירוש המשפחה לגטו סגד ולטרזין, גורלם של בני משפחתו, הגעתו לארץ ישראל לאחר המלחמה, שירותו בצה"ל והקדשת

תכנית גנדל ללימודי השואה

מאות מורים מאוסטרליה הוכשרו בהוראת השואה

נטלי אלגרבל

בירושלים וגם מתחייבים לבנות ולהוציא לפועל פרויקט חינוכי מקיף בתחום הוראת השואה עם חזרתם לאוסטרליה. נוסף על כך הם מקבלים חונכות מתמשכת ואישית עם המומחים של יד ושם. בזכות הפרויקט החינוכי המשתתפים מתנסים בעבודה מעשית עם תלמידים, והם לומדים לנתח ולהבין טוב יותר את משמעות השואה בחיים כיום.

את סמינר ההמשך של התכנית מקיימים בכל שנה באוסטרליה אנשי יד ושם. הרישות המתמשך משמש מרכיב מרכזי במודל תכנית גנדל ללימודי השואה – באמצעותו מתקיימים מפגשים של קשרים וחילופי ידע עם בוגרי התכנית האוסטרלים ממחוזים קודמים, הן במפגשים מקוונים הן בפגישות אישיות, בסמינרים ובכינוסים.

זאת ועוד, יש שבוגרי התכנית מנצלים את המפגשים עם מומחי יד ושם כדי לתאם הרצאות והכשרות בתוך בתי הספר שלהם ובקהילות וכדי להעלות את המודעות. בכך השפעת תכנית גנדל ללימודי השואה ממשיכה לחלחל לא רק בכיתות הלימוד.

התוצאות מעידות על ההצלחה

■ ב-2016 נעשתה הערכה מקצועית של התכנית כולה על פי הישגיהם של כ-140 מבוגרי התכנית. התוצאות היו מעודדות מאוד, הועילו להערכת הישגי התכנית וגם הבהירו כיצד יהיה אפשר לשפר את התכנית בעתיד. כמעט 90% מהמשיבים אמרו שהתכנית "בהחלט השפיעה עליהם ברמה האישית", ו-97% היו "מרוצים מאוד" או "מרוצים" מהתכנית.

"בוגרים אלו, בתי הספר שלהם ותלמידיהם מעניקים לנו השראה ומעודדים אותנו להמשיך בעשייה", אומר מנהל התכנית ביד ושם אפרים קיי, מנהל מחלקת העולם היהודי וסמינרים בין-לאומיים בבית הספר הבין-לאומי. "כאשר אנו שומעים על הצלחותיהם בהוראת השואה ועוזרים להם להתמודד עם האתגרים שלהם, אנו מבינים שלא רק הקנינו להם כלים כדי שיוכלו ללמד, אלא אנחנו גם עוזרים להם לבנות עתיד טוב יותר."

העדים האחרונים, וחובה על כל אחד מאתנו להקשיב לעדות משמעותית כזו. גם המפגש עם בני הנוער חשוב מאוד. את האנטישמיות לצערנו הם עדיין עלולים לפגוש, ועליהם להכיר את העבר של העם שלהם."

יום העיון במתחם הזיכרון בנתניה הוא פרי שיתוף פעולה של בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה והנהלת הפסגה בנתניה.

הכותבת היא רכזת במדור השתלמויות המורים במחלקת הכשרת מורים בישראל בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

■ מאז נחנכה בשנת 2008, תכנית גנדל ללימודי השואה היא ספינת הדגל של יד ושם בתחום ההדרכה המקצועית, החונכות והתמיכה להוראת השואה. התכנית המהפכנית, פרי רוחם של תומכי יד ושם הוותיקים ג'ון ופאולין גנדל, נוצרה כדי להעניק הכשרה פורמלית למחנכים אוסטרלים בנושא השואה, וכן בשל התגברות התקריות האנטישמיות ברחבי המדינה. נוכחותה של הקהילה הגדולה והמוכרת של ניצולי שואה באוסטרליה הייתה סיבה נוספת להיענות לאתגר של יצירת תכנית זו עבור החברה האוסטרלית הרב תרבותית והסובלנית בדרך כלל.

מראשיתה שאפה תכנית גנדל ללימודי השואה להעמיד מסגרת מומחים מקצועית עבור מורים ברחבי אוסטרליה תוך העלאת המודעות לשואה, לתולדותיה ולמסרים האוניברסליים של זכויות האדם. "תכנית גנדל היא אחד המודלים הייחודיים ביותר שלנו, הן מבחינת הניסיון המעשי הן מבחינת רמת המעורבות המתמשכת של בוגריה", מסביר ד"ר אייל קמינקא, ראש קתדרת לילי ספרא להוראת השואה ומנהל בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה. "עד היום השתתפו בתכנית כ-215 מורים מרחבי אוסטרליה, והם ממשיכים להשפיע על אלפי אנשים, ובהם תלמידיהם ועמיתיהם, במישרין ובעקיפין."

מחנכים נבחרים מרחבי אוסטרליה

■ המועמדים הפוטנציאליים לתכנית עוברים ראיונות קפדניים, וקבוצה מצומצמת בלבד של מחנכים מתקבלת. בזכות המוניטין שלה, מספר המבקשים להתקבל לתכנית הולך וגדל – היום פי חמישה ממספר המקומות בתכנית. בכל שנה מורים מכל מדינות אוסטרליה מגישים מועמדות לתכנית – מבתי ספר ציבוריים ופרטיים ומבתי ספר של דתות שונות – ומגוון זה מעיד על הצורך של המחנכים האוסטרליים בהדרכה מקיפה בנושא השואה.

תכניות ההמשך

■ ייחודה של תכנית גנדל ללימודי השואה בשימוש המובנה ברישות (networking) ובחונכות. המשתתפים עוברים קורס הדרכה מקוון עוד לפני הסמינר המרכזי

יום עיון מעורר השראה בנתניה ציפי כץ

נשים ישראליות שיצאו למחוזות ילדותן בסנטה מריה די לאוקה בחבל פוליה בדרום איטליה – ונערכו סדנאות חינוכיות אשר עסקו בסוגיות של זהות, התמודדות ותקווה. עוד הוצע למשתתפים ביום העיון לשמוע את אשת העדות חנה גרינר, להשתתף ברב שיח של גננות על זיכרון השואה ומשמעותיותו בגן הילדים ועוד.

"אני משתתפת ביום העיון כמה שנים, והוא תמיד מצליח לעורר חשיבה מרעננת על האירועים שנלמדים במסגרת ההשתלמות", סיפרה המורה ליאת חיימוביץ. "אני מקפידה להשתתף במפגשים של העדויות: אלו

להבין מעט יותר את המכלול. כך למשל העיון במחברת ללימודי עברית וערבית מגטו טרזין משמשת בסיס לדיון על חינוך, ציונות וערכות הדדית בגטו. החולצה שקיבל שמואל דייץ מאחותו כשיצא מגטו קובנה כדי להצטרף לפרטיזנים ושעליה רקמה האחות את סמל לוחות הברית ואת ראשי התיבות של שמו מעוררת שיח על לחימה ומרד אך גם על שמירה על זהות יהודית.

"המרכז החינוכי הוקם בשיתוף יד ושם כדי למקצע את העשייה החינוכית הצה"לית בנושא זיכרון השואה ולהעניק

"המרכז יהווה במה לשיח פיקודי וערכי העולה מתוך זיכרון השואה. השיח יעלה את המשמעויות הרבות שנגזרות מזיכרון השואה לזהותם של חיילי צה"ל – כישראלים, כיהודים וכבני אדם."

אבנר שלו

לה רבדים עמוקים יותר", מסביר יושב ראש הנהלת יד ושם תת-אלוף (במיל') אבנר שלו. "המרכז יהווה במה לשיח פיקודי וערכי העולה מתוך זיכרון השואה. השיח יעלה את המשמעויות הרבות שנגזרות מזיכרון השואה לזהותם של חיילי צה"ל – כישראלים, כיהודים וכבני אדם."

המרכז החדש מתקיים בתמיכתם הנדיבה של סעדיה וסימי כהן וקרן גרייהם ורונה בק (ישראל).

הכותבת היא רכזת פיתוח תוכן בקריית ההדרכה הדרומית במחלקת צה"ל וכוחות הביטחון בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

■ כבר ארבע שנים מתקיים יום עיון במתחם הזיכרון בנתניה מאז הובא למקום קרון רכבת מאירופה והוצב כאנדרטה לשואה.

השנה, ב-21 במרץ 2017, נפתח יום העיון במתחם בהשתתפות של 140 משתלמים בפסגה (מרכז פיתוח סגלי הוראה), נציגי ארגון "עמך" (המרכז הישראלי לתמיכה נפשית וחברתית בניצולי השואה והדור השני), מנהלי בתי הספר בנתניה, ראשי משלחות לפולין ותלמידים אשר השתתפו במסעות. ביום העיון הוקרן האור בקצה המגף – סרטה המרגש של יעל קציר על שלוש

■ "היה לי מאוד קשה, היו לי רגשות מעורבים [...] היה לי קשה במיוחד לראות ולשמע את סיפורי הילדים. ילדים זה הבטן הרכה של כולנו, והכי כאב לי שלא יכולתי לעזור לאנשים, להציל אותם או אפילו רק להגיש להם אוכל". אסיר שהשתתף ב"פרויקט זיכרון"

השנה, לאחר שנים של שיתוף פעולה עם שירות בתי הסוהר, פיתח בית הספר הבין-לאומי להוראה השואה של יד ושם תכנית השתלמות לאסירים, ומדריכי בית הספר העבירו אותה בשיתוף פעולה עם קציני החינוך של השב"ס ומדריכי החוגים בבתי הסוהר.

בתכנית "פרויקט זיכרון" השתתפו שמונה בתי סוהר ברחבי הארץ. התכנית הייתה מורכבת משישה מפגשים בני שלוש שעות, ובהן עברו האסירים סדנאות בנושא השואה, צפו בסרטי עדות ושוחחו עם קציני החינוך. לקראת סוף סדרת המפגשים השתתפו האסירים בשלוש סדנאות עם מדריכי האמנות של השב"ס ויצרו יצירות אמנות בטכניקות שונות, ואחרי עיבוד גרפי יפיקו מהן כרזות.

בריאיון לרשת ב' סיכם אסיר מכלא רימונים: "אם מה שלמדנו ייטמע בנו, זה יהפוך אותנו בסופו של דבר לאנשים טובים יותר. הרבה מהעברות שיש פה קשורות לחוסר סבלנות וסובלנות. אנשים יצאו מהסדנאות, ופתאום היה איזה שהוא שקט, היה שקט שהוא לא נפוץ, שקט שאתה לא רגיל לו ביום-יום".

הכותבת היא ראש מדור כוחות הביטחון במחלקת צה"ל וכוחות הביטחון בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

כנפיים של קרמבו" - תכנית הכנה חדשה למסע לפולין

■ במרץ 2017 יצאה המשלחת החמישית של "כנפיים של קרמבו" למסע באתרי הזיכרון בפולין. "כנפיים של קרמבו" היא תנועת נוער לילדים ונוער עם צרכים מיוחדים המשלבת אותם בפעילות חברתית-חינוכית עם בני נוער מהחינוך הכללי.

המשלחת הייחודית הוקמה ביזמתם של בני נוער פעילים בתנועה, מתוך אמונה כי זכותם של כל נער ונערה לצאת למסע בפולין. לידים חשוב שחוויה משמעותית זו של היכרות עם מורשת העם היהודי תהיה נחלתם של כל בני הנוער המעוניינים בכך, ללא קשר למגבלותיהם.

במשלחת השנה היו כ-90 משתתפים: בני נוער עם צרכים מיוחדים והוריהם, בני נוער מהחינוך הכללי, אנשי צוות ומלווים. בני הנוער באו מכל רובדי האוכלוסייה ומכל העדות והדתות המרכיבות את פסיפס האוכלוסייה בישראל, לרבות עולים חדשים; בני נוער אשר מגבלותיהם

מחייבות אמצעי גישה מיוחדים (פיזיים וקוגניטיביים כאחד), בני נוער ממשפחות קשות יום שנדרש להם סיוע במימון המסע, בני נוער הזקוקים לתרגום ועוד. בתהליך ההכנה למסע נבנתה תכנית ייחודית ומקיפה שמאפשרת למשתתפים להעלות שאלות, לברר סוגיות ולגבש עמדות לקראת המסע ולאחריו. בתכנית נערכו עשרה מפגשי הכנה – שלושה ימי עיון

מירי בר

ביד ושם בירושלים ושבעה מפגשים בשלוחת יד ושם בגבעתיים. המפגשים עסקו בעולם היהודי לפני השואה, בסוגיות שונות בתקופת השואה – דילמות אנושיות, הצלה, מנהיגות ועוד – ובסוגיות של עיצוב הזיכרון. חברי המשלחת ביקרו במוזאון לתולדות השואה, סיירו בבקעת הקהילות ובאנדרטאות ברחבי הר הזיכרון, השתתפו בסדנאות נושאיות ונפגשו עם אנשי עדות. "שיתוף הפעולה השנה עם יד ושם אפשר לתנועה ליצור ולקיים תכנית הכשרה מקיפה ומקצועית", אמר דניאל אופק, מנהל המסע. "התכנית סייעה להכנה מיטבית של בני הנוער עם הצרכים המיוחדים והרגילים למסע מוצלח ומשמעותי עבור כולנו".

הכותבת היא רכזת תחום החינוך הבלתי פורמלי במחלקת ההדרכות החינוכיות בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

"השמים שבתוכי": תכנית יצירה מותאמת לתלמידים עם צרכים מיוחדים

נושא השואה באמצעות הרצאות, סדנאות בבית הספר ויום עיון ביד ושם. בתהליך הכירו התלמידים את יומנה של אתי הילסום, והחיבור לטקסטים האישיים מדפי היומן של הילסום ודמותה הייחודית היוו את הבסיס לעבודה האמנותית של התלמידים. במפגש עם החפץ הממשי בחר כל תלמיד את האזור הפנימי שבו ירצה ליצור את השמים, חלק מהם גלויים וחלק מהם חבויים. ביצירת "השמים הפנימיים" ביטאו התלמידים את עולמה של אתי הילסום, וכמו הכניסו רוח בחומר תוך התבוננות במידת הבחירה והחופש הבאים לידי ביטוי בחפץ ובתוכם.

■ "בכל מקום תלויים שלטים האוסרים על יהודים לפנות בדרכים המובילות אל חיק הטבע. אבל השמים משתרעים גם מעל לפיסת הדרך המותרת לנו".

כך רשמה אתי הילסום, צעירה יהודייה הולנדית, ביומן שכתבה בשנים 1943-1943. אלו היו השנתיים האחרונות לחייה. בשנת 1943 היא שולחה לאשוויץ ושם

מתה. ביומנה היא מתארת תהליך התמודדות אישי מעורר השראה על רקע הזוועה המתגברת סביבה וחודרת אל חייה. ככל שהמציאות החיצונית של המלחמה סוגרת עליה, כך מתרחב עולמה הפנימי. מוטיב השמים שזור לאורך היומן, סמל למרחב פנימי וחיצוני המעניק יכולת בחירה באופן ההתמודדות עם המצב.

לקראת סוף שנת הלימודים יצאו תלמידי י"ב בבית הספר "און" למסע לפולין. התלמידים הם בעלי צרכים מיוחדים החיים עם מגבלות הגוף ונאבקים על מקומם בחברה ובתרבות, נוסף על ההתמודדות עם הסוגיות הרגילות של התבגרות, עצמאות ומימוש. בהכנה למסע, בשיתוף בית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם, עברו התלמידים בהנחיית צוות יד ושם תהליך לימודי ועסקו בהיבטים שונים של

תערוכה של יד ושם על נשים בשואה הוצגה בבולוניה לרגל יום האישה

ושם תורגמו לכמה שפות, ו"כתמים של אור" היא התערוכה הרביעית שתורגמה לאיטלקית.

עד כה משכה התערוכה מבקרים רבים מרחבי המחוז וזכתה למשוב חיובי ולהמלצות חמות, במיוחד משר החינוך, האוניברסיטאות והמחקר ולריה פדלי. ההתלהבות מהתערוכה הייחודית עלתה על הציפיות, ומוסדות תרבות רבים ברחבי אמיליה-רומאניה כבר הזמינו אותה, והיא תוצג בהם במשך כל שנת 2017.

למידע נוסף על תערוכות ready2print: 02-6443250, traveling.exhibitions@yadvashem.org.il

נציג יד ושם הגיע לפתיחת התערוכה בתמיכתן של קרן משפחת אדלסון ותכנית ICHEIC.

שהן התמודדו עמם. התערוכה סוקרת מגוון נושאים בחייהן של הנשים – אמהות, ידידות, אהבה, עמידתן של הנשים ועוד. רבות מן התערוכות הניידות של יד

■ לרגל יום האישה הבין-לאומי במרץ 2017 אירח בית המחקרים של מחוז אמיליה-רומאניה שבאיטליה (RLA) את תערוכת יד ושם "כתמים של אור: להיות אישה בשואה" שקיימת בפורמט ready2print (תערוכות להדפסה עצמית). ראש מדור איטליה במחלקת אירופה בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה יפתח אשכנזי נסע לאיטליה לרגל פתיחת התערוכה, ובטקס נכחו כ-100 תלמידים מצטיינים, מורים ופוליטיקאים מקומיים, ובהם נשיאת ה-RLA סימונטה סליירה.

תוך שימוש בנרטיבים נוגעים ללב, בגוף ראשון, התערוכה נותנת במה לחוויותיהן היום-יומיות של נשים בזמן השואה ולקשיים הכמעט בלתי אפשריים

תכנית מקוונת חדשה להוראת השואה נחנכה בגואטמלה

לא רק בשל הדיוק ההיסטורי של המידע והגישה הפדגוגית המבוססת להוראת התוכן, אלא גם בעיצוב הידידותי במיוחד למשתמש.

"העבודה של חיה והצוות שלה עלתה על כל הציפיות", סיפרה עדנה פורטלס ממשרד החינוך של גואטמלה. "אנו מודים ליד ושם על עזרתו ועל מקצועיותו, וכן על הליווי הצמוד בכל שלבי בניית התכנית המיוחדת".

לכמה מן המשתתפים בסדנאות כבר היו הזדמנויות להפיץ את מה שלמדו. באפריל הציג המתאם החינוכי במזאון השואה של גואטמלה חואן אנטוניו מרידה את התכנית לכ-200 מורים בעיירה רחוקה מעיר הבירה. "לאחר שנחנכה התכנית חשנו שחובתנו לכלול את הכלי החשוב הזה בתכנית שלנו להכשרת מורים", הסביר מרידה. "זוהי דרך יעילה מאוד ללמד על אודות השואה, ואנחנו אסירי תודה ליד ושם על שיצר אותה".

התכנית המקוונת החדשה מתקיימת בתמיכתה הנדיבה של קרן סורף-ברסלאור טקסט.

לאחר שנחנכה התכנית החדשה, ערכה פלדמן גלזו שני ימי סדנאות חינוכיות לכ-150 מורים במערכת החינוך הציבורית של גואטמלה, ובהם הציגה את פילוסופיית החינוך הייחודית של יד ושם והדריכה אותם בשימוש בחומרים שהוקנו להם. מדריכים ומורים מן הקהילה היהודית זכו לשמוע מהצוות שפיתח את תכנית המולטימדיה על התוכן העשיר של התכנית. באירוע התרגשו במיוחד ניצולי השואה ובני משפחותיהם לראות כיצד שולבו עדויותיהם בתכנית. המורים התעניינו מאוד בתכנית המקוונת,

■ במרץ 2017 חנך יד ושם בגואטמלה תכנית מקוונת חדשה להוראת השואה בשפה הספרדית בשיתוף הקהילה היהודית המקומית. את התכנית כתבו מומחי יד ושם בעקבות חתימת הסכם בין משרד החינוך של גואטמלה, הקהילה היהודית בגואטמלה ויד ושם. התכנית מיועדת למורים, ובה מערכי שיעור מוכנים ודפי עבודה לתלמידים, מצגות, סרטוני וידאו, עדויות, תצלומים וחומרים פדגוגיים מגוונים. תשעת הפרקים של התכנית מתמקדים בנושאים כמו חיי היהודים לפני השואה, האינדואולוגיה הנאצית, המדיניות האנטי-יהודית, הגטאות והמחנות, "הפתרון הסופי", חסידי אומות העולם, השחרור והחזרה לחיים.

ב-200 האורחים שנכחו באירוע היו שר החינוך של גואטמלה ד"ר אוסקר הוגו לופז, נשיא הקהילה היהודית בגואטמלה יהודה סבג, שגריר ישראל בגואטמלה משה בכר, מנהלת לימודי השואה לקהילה היהודית בגואטמלה רבקה דה סבג, רכזת חינוכית לחברי ספרדית ופורטוגלית בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם חיה פלדמן גלזו, חברי הקהילה היהודית ומורים מבתי ספר וממרכזי חינוך ברחבי גואטמלה.

"תורת הילד ותורת האדם": קורס חדש על הפדגוגיה של הוראת השואה

יעל ריצ'לר-פרידמן ולאנה רושקובסקי

כל זה מערכים משותפים. בקורס שולבו ראינות עם מומחים בתחומים אלו, ומורים ותיקים משתפים את הסטודנטים מניסיונם בהתמודדות עם דילמות.

יעל ריצ'לר-פרידמן היא ראש מדור פיתוח תכניות לימודים, ולאנה רושקובסקי היא ראש מדור מכללות ואוניברסיטאות במחלקה להכשרת מורים בישראל בבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה.

שבו ניתן לשלב בין העשייה האמנותית להוראת השואה, לאור העובדה כי ההיבט האמנותי ניכר במכללה. הקורס עסק בכמה שאלות פדגוגיות עיקריות: מהם מאפייניו של כל גיל של התלמידים וכיצד בכוחם להשפיע על הבחירות הפדגוגיות של המורים בעיקר סביב נושא השואה המורכב? מדוע חשוב להשתמש במגוון דרכי הוראה וכיצד לעשות זאת? כיצד להתאים את ההוראה לצורכי התלמיד במאה ה-21? כיצד ליישם עקרונות אלו בהוראת נושא השואה, מהמורכבים ביותר בעשייה החינוכית?

ייחודו של קורס זה הוא שניתן לשים בו דגש בשיח רפלקטיבי אקטיבי עכשווי בזכות היותו קורס מקוון. בעזרת שימוש בכלים המקוונים הסטודנטים מתבקשים לנסח לעצמם את התובנות בעיסוק החינוכי בשואה, לנתח מערכים קיימים, לפתח מערכים חדשים, להגיב לפעילותם של חבריהם וליצור מתוך

■ כיצד ליישב את המתח שבין ייצוג הטראומה לבין הצורך בהגנה על התלמידים? היכן למצוא את האיזון בין הפדגוגיה החדשה שמכתיב העולם הדיגיטלי לבין הצורך באתגר הערכי שהציבה השואה? מהו מקומה של האמנות בשיח החינוכי על אודות השואה? השואה היא אתגר חינוכי גדול מאוד למחנכים ולתלמידים כאחד. בשל טבעו של הנושא, לא ניתן לתת תשובות חד-ממדיות לשאלות אלו, ויש צורך של ממש לאפשר חשיבה מעמיקה שתקנה לסטודנטים המכשירים את עצמם להוראה כלים ראשוניים לעיסוק בנושא.

השנה התקיים בפעם הראשונה קורס פדגוגי מתוקשב של יד ושם במכללת אמונה להכשרת מורים. חידושו של הקורס הוא בשילוב בין סוגיות כלליות בפדגוגיה, הפדגוגיה הייחודית לעיסוק החינוכי בנושא השואה והכלים המתוקשבים. דגש ייחודי הושם באופן

אתר חדש בצרפתית נחנך בפריז

שרית ברנו

האתר נחנך בבניין ההיסטורי של עיריית הרובע הרביעי בפריז בנוכחות ראש עיריית הרובע כריסטוף ז'רר ונשיא אגודת ידידי יד ושם בצרפת פייר-פרנסואה וייל ובהשתתפות צייד הנאצים הנודע סרז' וביאטה קלרספלד וניצולי שואה. קלרספלד הסביר ש"האתר הוא מקור מידע מקיף עבור כל אדם המחפש רשימה, שם, מקום לידה, פרטי מעצר, נתיבי שילוחים או מסע חיים של ניצול". וז'רר הוסיף: "אתר יד ושם בצרפתית מאפשר לנו להבטיח שאיש לא יוכל לטעון שהוא לא ידע". האירוע נערך לקראת יום השנה ה-75 לגירוש הראשון של יהודים מצרפת לאושוויץ. על הרכבת שיצאה מלה בורז'ה ב-27 במרץ 1942 היו 1,112 יהודים, וגורלם המיועד של גברים, נשים וילדים אלו היה כגורלם של מיליוני יהודים מאירופה ומצפון אפריקה אשר שולחו אל מותם על פי האידאולוגיה הנאצית הרצחנית.

האתר בצרפתית נחנך עם ערוץ היוטיוב של יד ושם בצרפתית שעד כה העלו בו 180 סרטוני וידאו של עדויות ניצולים וחומרים תיעודיים.

דבר נשלחו אל מותם. התמזל מזלה של משפחת סבן, ושמה לא היה רשום ברשימות המעצר, כנראה בגלל מוצאה האלג'ירי-צרפתי. שכנים רבים הפקידו בידי משפחת סבן את מפתחות דירותיהם ובמכתבים ששלחו למשפחת סבן תיארו את סבלם וביקשו עזרה. סורה זונז'אן גורשה ב-3 באוגוסט 1942 עם בני משפחת פולקביץ' לאושוויץ. ילדיה, ז'קי בן העשר וליליאן בת השלוש, הושארו במחנה המעבר פיטיבייה. במכתבו האחרון למשפחתו ז'קי מתאר את סבלו ומספק עדות נדירה בכתב של ילד שגורש מצרפת: "אנחנו במצב מאוד עצוב [...] אימא וחברים אחרים גורשו ליעד לא ידוע. אנחנו ישינים על קש. אני עדיין עם אחותי הקטנה [ליליאן]".

עד תום המלחמה נדדו בני משפחת סבן ממקום מחבוא אחד למשנהו בדרום צרפת. כל בני המשפחות פולקביץ' וזונז'אן נרצחו בשואה. בני משפחת סבן שרדו פרט למוריס סבן, בנה הבכור של רחמה סבן, שגורש מדרנסי למחנה המוות סוביבור. ניצולת השואה ז'אנין סבן, אחותו של מוריס, התכבדה להדליק משואה בעצרת הפתיחה הממלכתית של יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז.

אתר יד ושם בצרפתית מתקיים בתמיכתה הנדיבה של SNCF – חברת הרכבות הלאומית של צרפת.

הכותבת היא סגנית מנהלת מחלקת האינטרנט באגף התקשורת.

פרקים ומלווה במאות תצלומים, עדויות מצולמות בווידאו, סרטי ארכיון, מסמכים, מכתבים אישיים וחפצי אמנות ועוסק בעיקר בצרפת, בבלגיה ובצפון אפריקה. באתר מאגר המידע של השילוחים, לרבות שילוחים שיצאו מצרפת או עברו על אדמת צרפת;

**"אתר יד ושם בצרפתית
מאפשר לנו להבטיח שאיש לא
יוכל לטעון שהוא לא ידע".
ראש עיריית הרובע הרביעי בפריז
כריסטוף ז'רר**

תערוכות מקוונות דוגמת "רחוב ויי דו טמפל 43" (ראו למטה) אשר בוחנות נושאים מיוחדים בהקשר החווייתי והאינפורמטיבי; סיפוריהם של חסידי אומות העולם; חומרים חינוכיים ויחידות הוראה; מידע לביקור ביד ושם, בעיקר על המכלול המוזאוני, לרבות המוזאון לתולדות השואה והמוזאון לאמנות השואה.

■ ז'אנין, אלי וז'רז' סבן לפני המלחמה
ב-1942 היה הרובע הרביעי של פריז (המקרה) שכונה יהודית תוססת, והתגוררו בה בעיקר מהגרים ממזרח אירופה. רוב המשפחות באזור, ובכללן המשפחות פולקביץ' וזונז'אן שגרו בשכונת למשפחת סבן ברחוב ויי דו טמפל 43, נעצרו ביולי 1942 ב"מצוד ולודרום ד'יבר" הידוע לשמצה – מעצר המוני של יותר מ-13,000 מיהודי פריז. העצורים הוחזקו ב"ולודרום ד'יבר" (אצטדיון החורף) במשך חמישה ימים בתנאים קשים לפני שהועברו למחנות מעבר, ומשם בסופו של

■ צייד הנאצים הנודע סרז' קלרספלד בחנוכת האתר החדש בצרפתית בפריז

■ **במרץ 2017 חנך יד ושם את האתר החדש בשפה הצרפתית.** האתר מצטרף לשבעת האתרים של יד ושם באנגלית, בעברית, בגרמנית, בספרדית, בערבית, בפרסית וברוסית, והוא מספק מידע אמין ומקיף בנושא השואה עבור הקהילה דוברת הצרפתית בעולם כולו. האתר מספר את סיפור השואה ב-50

"רחוב ויי דו טמפל 43"

■ "לא היו להם בני משפחה אחרים. אנחנו היינו משפחתם היחידה".

ז'אנין בונה (לבית סבן)

ב-2016, כשתרו אנשי מחלקת האינטרנט אחר חומר לתערוכה חדשה באתר האינטרנט בצרפתית, הם מצאו אוסף מכתבים שכתבו אנשים שלכאורה אין ביניהם קשר משפחתי, אף שכולם נשלחו לאותו אדם. בניתוח מעמיק של האוסף עלה בידם לחשוף את זהות הכותבים ולהתחקות על גורלו של כל אחד מהם. סיפוריהם מוצגים בתערוכה מקוונת חדשה באתר החדש של יד ושם בשפה הצרפתית – "רחוב ויי דו טמפל 43" – הכתובת שהתגוררו בה שלוש משפחות יהודיות.

שילוב כוחות

פעולות הצלה משותפות של מנהיגים דתיים יהודים ולא יהודים

אירנה שטיינפלד

הרב משה פסח

הרב לארכיבישוף, נמשכו עד סוף הכיבוש הגרמני, ובזכותם ניצלו מאות יהודים ואפילו אלפים.

הרב אלי בלוך מאלזס הגיע עם פרוץ המלחמה לפואטיה והחל לסייע לפליטים הרבים שהגיעו לאזור ולעצורים במחנות. כך פגש באב ז'אן פלורי שהיה הכומר של הצוענים במחנה פואטיה. בקיץ 1942, עם תחילת השילוחים, חברו השניים לפעילים יהודים אחרים ופעלו להברחת ילדים יהודים מן המחנות ולמציאת מקומות מסתור. לאחר שהרב בלוך נעצר בפברואר 1943, ביקר אותו האב פלורי במחנה וקיבל ממנו את המפתחות לשולחן הכתיבה שלו כדי לסלק מסמכים מרשיעים. הרב עצמו לא הצליח להציל את בתו שלו, וב-17 בדצמבר 1943 שולחו בני הזוג אלי

בזכות שיתוף הפעולה בין הרב לארכיבישוף ניצלו מאות יהודים ואפילו אלפים

וז'ורז'ט בלוך ובתם הקטנה מרים לאושוויץ ונרצחו. כפי שקרה בפירנצה, הכומר המשיך את פעולת ההצלה גם לאחר ששותפיו היהודים נעצרו או ברחו. כאשר העניק יד ושם את התואר חסיד אומות העולם לאב פלורי, כתב אביו של הרב אלי בלוך, הרב יוסף בלוך: "האב פלורי היה ידיד נאמן של בננו [...] איפה שהרב לא היה יכול לפעול למען יהודים מסכנים נרדפים או כלאומים, האב פלורי הוא שלקח את מקומו".

הכותבת היא מנהלת מחלקת חסידי אומות העולם.

ב-30 בספטמבר 1943, ראש השנה תש"ד, הגיע הרב משה פסח, רבה של קהילת וולוס ביוון, ללשכתו של הארכיבישוף היווני האורתודוקסי יואקים אלכסופולוס וסיפר שהגרמנים ציוו עליו להתייצב למחרת היום עם רשימה של כל יהודי וולוס. הרב פסח הפציר בארכיבישוף לברר מה כוונתם של הגרמנים. הארכיבישוף פנה לקונסול הכבוד הגרמני, ותשובתו הייתה שטוב יעשו היהודים אם יעזבו מיד את העיר. הארכיבישוף כתב מכתב לראשי הכפרים, לאנשי המחנות ולאנשי הכמורה בבקשה לסייע ליהודים להימלט בכל דרך.

הארכיבישוף יואקים אלכסופולוס

ל-25 במרץ 1944, אך רוב בני הקהילה שמנתה 900 נפשות ניצלו. כאשר חזרו לאחר השחרור, פרסם הארכיבישוף הודעה הקוראת לכל מאמיניו להשיב ליהודים את חפציהם ואת ספריהם.

גם בפירנצה שבאיטליה נחלץ רב קהילה, הרב נתן קאסוטו, לעזרתם של בני הקהילה והפליטים הרבים שהגיעו לעיר. רכוב על אופניו, היה הרב עובר מבית לבית ומפציר ביהודים להסתתר מחוץ לעיר, בכפרים נידחים ובמנזרים. פנייתו לארכיבישוף אליה דלה קוסטה הולידה שיתוף פעולה ייחודי בין רב קהילה לבין הארכיבישוף של העיר. דלה קוסטה פנה לאנשי הדת הכפופים לו ולמנזרים ורתם אותם לרשת ההצלה. בעדותו סיפר האב צ'יפריאנו ריקוטי שהארכיבישוף הפקיד בידו מכתב למנזרים "שרבים מהם לולא המכתב אולי לא היו פותחים את שעריהם". בסוף 1943 בעקבות הלשנה נתפסו רבים מחברי ועד ההצלה. הרב קאסוטו נתפס ושולח לאושוויץ, וחברי הרשת היהודים האחרים ירדו למחתרת. על אף הסכנה קיבלו עליהם אנשי הכמורה והנזירות אחריות מלאה להמשך הפעילות, ומאמצי ההצלה בפירנצה, שהחלו בזכות שיתוף הפעולה בין

תערוכה מקוונת חדשה: "על קצה הר געש": מכתבים אחרונים מן השואה: 1942

■ "אין מי שיודע טוב מאתנו ש[...] אנחנו חיים כביכול על קצה הר געש".

שלום-שכנא ברוין-כהנא, מורה לעברית בבית הספר התיכון היהודי בז'שוב, בדרום מזרח פולין, כתב את המילים האלה ב-1942 במכתבו האחרון מגטו זברז' לקרוביו בארצות הברית. שלום ואשתו חנה נרצחו בחיסול הגטו. בתם אסתר-הדסה שרדה במסתור בטרנופיל.

עשרת המכתבים המוצגים בתערוכה המקוונת החדשה של יד ושם "על קצה הר געש", במסגרת סדרת תערוכות של מכתבים אחרונים, עוסקת במכתבים אחרונים שנשלחו מבלארוס, צרפת, גרמניה, הולנד, פולין ואוקראינה ונכתבו בהולנדית, צרפתית, גרמנית, עברית, פולנית, רוסית ויידיש. חמישה מן המכתבים היקרים האלה כתבו הורים לילדיהם שלא זכו לראותם עוד. קרוביהם של היהודים הנרצחים תרמו ליד ושם את ההתכתבויות ואת תמונות יקיריהם למשמרת עולמית. כמו בתערוכות מקוונות אחרות של יד ושם, התערוכה החדשה עושה שימוש בחומרים ארכיוניים, באוספי תצלומים, בחפצי אמנות וביצירות אמנות של יד ושם. כדי להגביר את ההיבט החווייתי של תערוכה זו, חלק מן המכתבים מלווים בקריינות. אולם בכל מכתב ומכתב ובכל גלויה וגלויה שמור השריד המוחשי האישי והמיוחד של הקרבנות – כתב היד שלהם.

■ מכתב ותמונת משפחה מהתערוכה המקוונת החדשה "על קצה הר געש"

מקלט ובגידה

ספר חדש בנושא גורלם של יהודים שביקשו מפלט בכפרים פולניים בזמן המלחמה

■ ב-15 במרץ 2017 ערך המרכז לחקר השואה בפולין של המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם יום עיון לרגל הוצאתו לאור של הספר החדש *Such a Beautiful Sunny Day* מאת פרופ' ברברה אנגליקניג, מנהלת המרכז הפולני לחקר השואה בנורשה. מחקר פורץ דרך זה הולך בעקבותיהם של פרופ' יאן טומש גרוס אשר נשא בשנת 2016 את ההרצאה השנתית לזכרו של פרופ' דוד בנקיר בנושא "לעשות היסטוריה: המסע האינטלקטואלי שלי אל העבר הפולני הסמוי" (הרצאתו ראתה אור בסדרת "עיון וחקר – הרצאות ומסות" של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם) ופרופ' יאן גרובוסקי (ספרו **ציד היהודים** פורסם בעת האחרונה, גם הוא בהוצאת יד ושם). במשך שני העשורים שחלפו, ערכו חוקרים פולניים אלו מחקר חלוצי המציג את ההשתתפות המתועדת

של כמה מאזרחי פולין ברצח שכניהם היהודים בימי השואה. ספרה של פרופ' אנגליקניג מציג היבט חדש של השואה בפולין: יהודים שחיפשו מפלט בכפרים פולניים בשנים 1942-1945 – סיפור של מקלט ובגידה. פרופ' חוי דרייפוס, מנהלת המרכז לחקר

השואה בפולין, ציינה בפתח יום העיון שהספר יצא לאור בפעם הראשונה בפולנית לפני שש שנים וכעת, בעזרתו של יד ושם, פורסם באנגלית ויהיה נגיש לקהל החוקרים ברחבי העולם. פרופ' דרייפוס תיארה את הספר כ"עוצר נשימה [...]" אף שהרבה מן התוכן קשה לקריאה. "עד העת האחרונה, הסבירה, תוארה השואה בפולין בעיקר דרך הגטאות ו"הרצח ההמוני האנונימי" במחנות ההשמדה, במיוחד באושוויץ-בירקנאו. "הספר מזכיר לנו שהשואה לא הייתה רק חורבן קהילות יהודיות אלא גם סיפורם של יהודים יחידים שחיפשו מקלט, פעמים רבות בכפרים ופעמים רבות אצל אנשים שהכירו. יתר על כן, באמצעות עדויות ויומנים, פרופ' אנגליקניג נחושה להשמיע את קולם הן של הניצולים הן של הנרצחים". מנהל ספריות יד ושם ד"ר רוברט רוזט הרחיב בדבריו על "הרצח האינטימי" שבו הכירו הקרבנות את רודפיהם ולהפך. הוא הציג שלל דוגמאות מתקופות אחרות בהיסטוריה ובמדינות שונות בשואה – כמו הונגריה, צרפת, גרמניה וליטא – שבהן אנשים לא

■ מימין לשמאל: פרופ' יהודה באואר, פרופ' חוי דרייפוס, פרופ' ברברה אנגליקניג וד"ר דוד זילברקלנג ביום העיון

רק פעלו נגד חבריהם לכיתה, מוריהם, שכניהם ועמיתיהם לשעבר אלא אף עשו זאת באכזריות חסרת רסן. "הפרק בספרה של פרופ' אנגליקניג שכתרתו "The Doomed" גדוש בסיפורי בגידה", אמר. "קשה יותר להבין רצח של מכרים מאשר רציחות אנונימיות".

השואה לא הייתה רק חורבן קהילות יהודיות אלא גם סיפורם של יהודים יחידים שחיפשו מקלט, פעמים רבות בכפרים ופעמים רבות אצל אנשים שהכירו

"לעולם לא נדע בדיוק מה גרם לכפריים פולנים להסגיר ולרצוח יהודים שביקשו מקלט בסביבתם", ציינה פרופ' אנגליקניג. "בספר אני מראה שכנראה מדובר בתערובת של גורמים חיצוניים, למשל דמורליזציה בזמן מלחמה ולחץ חברתי וגורמים פנימיים כמו תאוות בצע, שנאה, אנטישמיות ופחד מענישה קולקטיבית מצד הגרמנים. ברור שיש לבחון כל מקרה לגופו, אך כל היסודות האלה קיימים בסביבה הכפרית של פולין. מכאן שאותם פולנים אשר העניקו מחסה ליהודים נרדפים פעלו בתוך אווירה רוויה באנטישמיות ובפחד מענישה".

"אחד ההישגים הגדולים של הספר הוא אופיו הרב תחומי", אמר היועץ האקדמי של יד ושם פרופ' יהודה באואר. "פרופ' אנגליקניג לא רק משתמשת בנרטיב היסטורי מבוסס, אלא היא גם משלבת יסודות של פסיכולוגיה חברתית [...]. התושבים המקומיים לא ראו ביהודים-פולנים אלא מקור סכנה לחברה הפולנית. תפיסה זו בצירוף גורמים נוספים כגון המצב הפוליטי והכלכלי ההפכך באירופה בשנות ה-20 וה-30 והאנטישמיות הנוצרית המושרשת בכוחם להסביר מה עודד את התושבים המקומיים להשתתף מרצונם ברצח היהודים שבסביבתם". ד"ר לורנס ויינבאום, המנהל הכללי של הקונגרס היהודי העולמי בישראל, הגדיר את פרופ' אנגליקניג "אחת החלוצות הגדולות ביותר של חקר השואה בפולין". לדבריו הספר עושה שימוש במגוון רחב

"קשה יותר להבין רצח של מכרים מאשר רציחות אנונימיות".

ד"ר רוברט רוזט

של עדויות ורשומות בתי משפט, והוא "מצבת זיכרון לקרבנות נטולי השמות". עוד הוא ציין שהספר הולך בעקבות מחקרו של פרופ' גרובוסקי המוסיף על שלוש קבוצות האנשים שהוגדרו בשואה – הקרבנות

שכתוב ההיסטוריה?

ד"ר דוד זילברקלנג

יחסי פולנים ויהודים בזמן השואה

לאה גולדשטיין

היסטוריות רק "כשהתעודות תומכות בתמונת העבר שעליה החליטו מראש" אבל "מטשטשים ומסתירים את התיעוד ההיסטורי כשאני עולה אתה בקנה אחד". שכתוב זה של ההיסטוריה משתקף בהצעת החוק החדשה של ממשלת פולין הקובעת שאמירות כי תושבים פולנים פגעו ביהודים בזמן השואה ייחשבו לפשע פלילי שעונשו עד שלוש שנות מאסר.

המוזאון מציג דוגמה אחת בלבד של פולני שהתנהג שלא כשורה ואינו מזכיר שרוב יהודי אזור מרקובה שנמלטו ממבצעי חיסול וביקשו מפלט אצל שכניהם נרצחו בידיהם או הוסגרו לגרמנים. פרופ' גרבובסקי ופרופ' ליביונקה מתארים מקרים רבים מסוג זה ומביאים הוכחות מוצקות. הם מציינים מקורות רבים, ובכללם רשומות בית משפט השמורות בארכיון ה-IPN (מכון הזיכרון הלאומי של פולין) שמנהליו וההיסטוריונים שלו מופקדים על כתיבת הנרטיב של המוזאון.

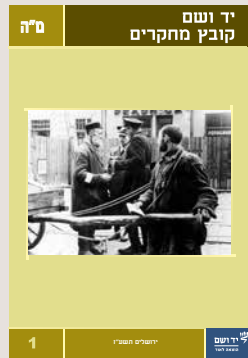
שלא כפי שמוצג במוזאון, היהודים ומציליהם הפולנים היו צריכים לחשוש משכניהם הפולנים

על פי גרסת המוזאון, כל הפולנים המקומיים היו גיבורים שהתאמצו להציל יהודים, והוא משמיט עובדות בלתי נעימות כגון ההסגרה או הרצח של פליטים יהודים בידי פולנים מקומיים

יותר משהיו צריכים לחשוש מהגרמנים שהוצבו כמה קילומטרים משם. במרקובה ובכפרים השכנים רצחו תושבים מקומיים, ובכללם בעלי תפקידים בכפרים כגון שוטרים וכבאים, את היהודים והשתלטו על נכסיהם ורכושם. במאמר בעלון המחותרת הפולנית *Więści* בדצמבר 1943 שהמוזאון בחר להתעלם ממנו, נכתב: "אחד הצדדים הטרגיים ביותר של הכיבוש הגרמני בפולין הוא השאלה היהודית. כלונו מוקיעים את הרצח המעוות שמבצעים הגרמנים ביהודים. אך אנו מעלימים עין מלהיטותם של זקני הכפרים ושל מכבי האש התופסים את היהודים ומוסרים אותם לידי הקצבים".

קובץ המחקרים יצא לאור בעזרת Samson Charity Foundation (Switzerland) and Hamburger Stiftung zur Förderung von wissenschaft und kultur

הכותב הוא חוקר בכיר במכון הבין-לאומי לחקר השואה והעורך הראשי של **יד ושם – קובץ מחקרים**.

יד ושם קובץ מחקרים מ"ה

■ **ב-24 במרץ 1944 רצחו שוטרים גרמנים בסיוע שוטרים פולנים את יוזף וויקטוריה אולמה ואת ששת ילדיהם הצעירים ושמונה יהודים שהם הסתירו במשך חודשים רבים בחוותם במרקובה. פולנים מקומיים הם שהסגירו אותם.**

מרקובה היא עיירה קטנה בדרום פולין, ולפני המלחמה חיו בה פולנים אתניים, פולנים ממקור גרמני ומיעוט יהודי קטן (כ-120 מתוך 4,000 תושבים). יהודים רבים מאזור זה נמלטו מחמת פעולות החיסול בעיירות ובכפרים בקיץ ובסתיו בשנת 1942 וחיפשו סיוע ומקלט אצל פולנים מקומיים. כמה מהפולנים שילמו מחיר יקר על הסתרת היהודים.

אך משפחת אולמה שילמה את המחיר היקר ביותר על מאמציה ההרואיים להציל יהודים. ואכן במרקובה מתנוסס לוח זיכרון על שמם מאז 2004, ובמרץ 2016 נפתח במקום מוזאון לזכרם ולזכר פולנים אחרים באזור שהצילו יהודים במלחמת העולם השנייה. אולם המוזאון אינו מספר כי לאחר הסגרתה של משפחת אולמה, כמה פולנים מקומיים שהחביאו יהודים רצחו את בני חסותם חסרי הישע והשאירו את גופותיהם בשדות, ואילו אחרים המשיכו להגן על היהודים שהסתירו.

איזה סיפור מספר המוזאון במרקובה?

במאמרם בגיליון החדש של **יד ושם – קובץ מחקרים** (מה:1), "סילופה ושכתובה של ההיסטוריה של השואה בפולין: המקרה של מוזאון משפחת אולמה לפולנים שהצילו יהודים במלחמת העולם השנייה במרקובה", פרופ' יאן גרבובסקי ופרופ' דריוש ליביונקה מגלים כיצד המוזאון לזכר משפחת אולמה מציג את ההיסטוריה בצורה מעוותת במיוחד. על פי גרסת המוזאון, כל הפולנים המקומיים היו גיבורים שהתאמצו לתת מקלט ליהודים, והוא משמיט עובדות בלתי נעימות כגון ההסגרה או הרצח של פליטים יהודים בידי פולנים מקומיים, ממציא עובדות או מגזים בהצגת העובדות, למשל תפקידה כביכול של הכנסייה הקתולית המקומית במתן מפלט ליהודים או מספר היהודים שניצלו בידי הפולנים באזור.

כותבי המאמר מראים שההיסטוריונים שתכננו את מוזאון משפחת אולמה מסתמכים על תעודות

הרודפים ומי שעמדו מן הצד – קבוצה רביעית: "מאפשרים ומסייעים" שראו ביהודים סחורה גרדא – אפשר לסחור בהם או לרצוח אותם, על פי רצונם. יום העיון נחתם בדיון בהנחייתו של ד"ר דוד זילברקלנג, חוקר בכיר במכון הבין-לאומי לחקר השואה, בהשתתפות פרופ' אנגליקנג, פרופ' דרייפוס ופרופ' באואר. החוקרים התמקדו בכמה נושאים, ובהם המניעים של פולנים מקומיים להסגיר ולרצוח יהודים שביקשו מפלט בכפרים, ההבדל בין חוויתיהם של היהודים בערים ובכפרים וגם באזורים שונים של פולין, היחס ליהודים מצד אוכלוסיות שונות, תפקידם של נציגי הציבור כגון "המשטרה הכחולה" בבגידה ביהודים, כיצד תפסו הפליטים היהודים את האירועים

"באמצעות עדויות יומנים, פרופ' אנגליקנג נחושה להשמיע את קולם הן של הניצולים הן של הנרצחים".

פרופ' חוי דרייפוס

■ ד"ר לונרס ויינבאום: "פרופ' אנגליקנג היא אחת החלוצות הגדולות ביותר של חקר השואה בפולין".

ואת הנפשות הפועלות בשלבים שונים של המלחמה ועוד. הדיון הסתיים בציון המגמות ה"אנטי-ליברליות" במדיניות רבות, אם כי דמוקרטיות, בעולם כולו, ובכללן פולין, ובהבעת התקווה שמחקר הגון ומקיף דוגמת מחקרם של פרופ' אנגליקנג ועמיתיה ימשיך, בשנים הבאות, להעניק הבנה ברורה ומואזנת יותר של אירועי השואה.

המרכז לחקר השואה בפולין פועל בתמיכת קרן אהרון גוטוירט ומלגת מחקר על שם דנק גרטנר, יד ושם.

יום עיון לרגל פרסום ספר חדש על המשטרה היהודית בגטו קובנה

ד"ר ארקדי זלצר

■ שוטר יהודי עוזר לפליטים יהודיים לעבור לנקודת איסוף בגטו קובנה. ארכיון התצלומים, יד ושם

המעורפל של המשטרה היהודית בחיי אנשי הגטו. פרופ' עופר גם הסבירה במה נעוצה הייחודיות של יומן גטו קובנה ומדוע לפרסומו יש משמעות מיוחדת בחקר תולדות השואה בליטא בפרט ובהבנת השואה במזרח אירופה בכלל.

הכותב הוא מנהל המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי של המכון הבין-לאומי לחקר השואה.

הבהירה את ייחודיותה של המשטרה היהודית בקובנה. רמי ניוידורפר, דוקטורנט מאוניברסיטת תל אביב, סקר את תולדותיו של יומן המשטרה של גטו קובנה. בחלק האחרון של יום העיון התייחסה עורכת הספר וכותבת המבוא המדעי פרופ' דליה עופר מהאוניברסיטה העברית בירושלים לכמה סוגיות חשובות העולות מהיומן, למשל ההשפעה של הידיעה על אודות גורלם הטרגי של מחברי היומן על תפיסתנו היום את מאורעות הזמן ההוא. פרופ' עופר התייחסה

הספר משקף את נקודת מבטם של האנשים הקרובים ליודנרט – האליטה של הגטו – על האירועים ומגלה עובדות לא ידועות רבות

לשאלה עד כמה הטקסטים שכתבו בעלי תפקידים רשמיים בגטו, גם בתוך המשטרה היהודית, השפיעו על ההיסטוריוגרפיה של גטו קובנה בכללותה. עוד נדונו רמת ההבנה של מחברי היומן את תפקידה

■ ב-16 בפברואר 2017 ערך המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי של המכון הבין-לאומי לחקר השואה יום עיון לציון הוצאתו לאור של הספר "משטרת הגטו היהודית בויליאמפולה: מסמך מגטו קובנה" (יד ושם, 2016). את היומן הייחודי הזה כתבו וערכו קבוצת שוטרים יהודים בקובנה, והוא מתאר לפרטי פרטים את האירועים מרגע הקמתו של הגטו באוגוסט 1941 ועד אביב 1944. המסמך משקף את נקודת מבטם של האנשים הקרובים ליודנרט – האליטה של הגטו – על האירועים ומגלה עובדות לא ידועות רבות, ויש בו גם לא מעט קביעות ביקורתיות על חיי הגטו, ובכלל זה על פעילותה של המשטרה היהודית עצמה.

יום העיון הוקדש לזכרו של פרופ' דב לוין, היסטוריון ישראלי, אסיר גטו קובנה ופרטיזן, אשר במשך שנים רבות חקר את היבטיה השונים של השואה בליטא. פרופ' דינה פורת, ההיסטוריונית הראשית של יד ושם, התייחסה בדבריה לתרומתו של פרופ' לוין ז"ל להיסטוריוגרפיה של השואה.

הוצאתה של ד"ר לאה פרייס ממכון המחקר על אודות פעילותה של המשטרה היהודית בגטו וילנה

פרופ' דן מכמן

מהו הטיפול הראוי בשרידי הניסויים הרפואיים של הנאצים?

■ דגלי נאצים מונפים מעל הבניין של המכון לאנתרופולוגיה, לתורשה אנושית ולאאוגניקה של שם הקיסר וילהלם.

מנגלה וד"ר אוטמר פון פרשור, מורה רוני ותיק של מנגלה והתומך העיקרי במחקרי התאומים של מנגלה באושוויץ; והטיפול בשרידי הגופות על פי המסורת היהודית.

"דרכי הפעולה המומלצות שנוסחו בעקבות המפגש החשוב הזה ישמשו בסיס לתכנית עבודה שתוכל לוודא ששרידי קרבנות ניסויים שיתגלו בעתיד יזכו לטיפול מדעי נאות כדי לזהותם", הסביר פרופ' סיידלמן אשר הנחה את הדיונים, "אולם באותה מידה עלינו לוודא שכל הקרבנות יובאו לקבורה נאותה ושזכרם יונצח".

מפגש החוקרים התיקיים בתימתם הנדיבה של קרן גוטריט, משפחת צוקרמן (ארצות הברית) ותורמים נוספים בעילום שם.

הכותב הוא ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן.

החוקרים את תפקידה של הרפואה בגרמניה הנאצית, קיבלה עליה האוניברסיטה החופשית של ברלין להמשיך בחפירות, בראשות המומחית הבין-לאומית לאנתרופולוגיה פרופ' סוזן פולוק, ואכן עוד שרידים נתגלו בדאלם.

לאחר שנודע לו שנמצאו דגימות מוח מקרבנות "המתת החסד" של הנאצים באוספים של מכון מקס פלאנק לחקר המוח, פנה פרופ' עלי לפרופ' סיידלמן. ב-30 השנים האחרונות חקר פרופ' סיידלמן את ניצול גופות קרבנות הנאצים במכוני גרמניים ואוסטריים

מטרות המפגש ביד ושם היו לא רק דיון בממצאים אלא גם דיון בדרך הראויה לטיפול בממצאים כאלה בעתיד

בזמן השואה ועשרות שנים אחריה. הוא פנה למכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם, שהביע נכונות לקחת על עצמו לארגן את המפגש החשוב הזה.

מטרות המפגש ביד ושם היו לא רק דיון בממצאים אלא גם דיון בדרך הראויה לטיפול בממצאים כאלה בעתיד. החוקרים דנו במגוון נושאים כגון ההיסטוריה והחשיפה של שרידים של קרבנות הניסויים שעשו הנאצים; בעיות אתיות בטיפול האוניברסיטאות ומכוני מחקר גרמניים ואוסטריים בגופות קרבנות הטרור הנאצי; מעשיהם של ד"ר

■ ב-14 במאי התכנסה ביד ושם קבוצת חוקרים בכירים, מומחים ורב למפגש מיוחד בנושא הטיפול בשרידי גופות של יהודים ולא יהודים שהנאצים עשו בהם ניסויים רפואיים. נושא זה הוא חלק מהסוגיה הרחבה של האתיקה הרפואית בעקבות הרפואה הנאצית שעלתה לדיון בשבוע שלפני כן בכינוס בין-לאומי לחוקרים בנושא "רפואה בשואה ולאחריה" במכללה האקדמית גליל מערבי בעכו בשינוף יד ושם, אוניברסיטת בר אילן ומוסדות נוספים.

המפגש ביד ושם נערך בעקבות גילוי חלקי גופות אדם בעת חפירות במתחם הקודם של המכון לאנתרופולוגיה, לתורשה אנושית ולאאוגניקה על שם הקיסר וילהלם (The Kaiser-Wilhelm Institute of Anthropology, Human Heredity and Eugenics) בברלין. המכון קיבל ושמר ביועדיו חלקי גופות של קרבנות הניסויים הרפואיים בתאומים הידועים לשמצה של ד"ר יוזף מנגלה באושוויץ-בירקנאו.

קמפוס המכון הוא כיום חלק מן האוניברסיטה החופשית של ברלין ומתפרש על רוב הקמפוס ברובע דאלם. בעקבות חשיפת הגופות נעשו עוד חפירות, והן הביאו לפריצות דרך ולחשיפת ממצאים נוספים. מכון מקס פלאנק, ממשיך דרכו של המכון על שם הקיסר וילהלם, הודה בחלקו בפשעים של הרייך השלישי בימי השואה.

אולם פרט לתחקור העובדים שגילו את אותם שרידי בני אדם – בעיקר חלקי שלד – באתר דאלם, לא נעשו עוד בדיקות. לבסוף, בעקבות עצומה של פרופ' ג'ק עלי ופרופ' ויליאם סיידלמן, שניים מבכירי

שלושה מרחוב אחד

מפגש חברות ילדות בזכות דפי העד

אולגה ליטבק

ובשנות ה-70, כאשר עברה ברנשטיין לדירה בשכונה אחרת, נותק הקשר בין החברות, והן לא התראו מאז. בזכות המתנדב אלכסנדר קונובלצ'וק ופרויקט איסוף השמות בגרמניה התראו החברות שוב באביב 2016. "זו הייתה פגישה כל כך מרגשת, שתיהן התחבקו, בכו והתחילו לדבר כאילו לא נפרדו מעולם", זוכר קונובלצ'וק. "כמובן הן שאלו לשלום כל הקרובים והמכרים. העובדה שאני מצליח גם להפגיש אנשים, לעשות משהו גם למען האנשים

"העובדה שאני מצליח גם להפגיש אנשים, לעשות משהו גם למען האנשים שנשארו בחיים"

חשובה לי מאוד, נוסף על הנצחת שמות הנרצחים. כשאני גורם לאנשים זקנים שמחה, זה מחמם את לבי."

אלכסנדר קונובלצ'וק, מתנדב פרויקט איסוף שמות קרבנות השואה

שנשארו בחיים חשובה לי מאוד, נוסף על הנצחת שמות הנרצחים. כשאני גורם לאנשים זקנים שמחה, זה מחמם את לבי". "מעולם לא חשבתי שנתראה שוב", אמרה סימה קיבלביץ'. "זה כמו לחזור לילדותי, שוב להרגיש קטנה ומאושרת".

הכתבת היא רכזת פרויקט איסוף שמות קרבנות השואה בהיכל השמות באגף הארכיונים.

■ סימה ברנשטיין (מימין) עם חברת ילדותה סימה קיבלביץ'

באותו רחוב, בבניין מספר 21. כיום היא מתגוררת בעיר היידלברג כ-200 ק"מ מאולם בגרמניה. קונובלצ'וק נסע אליה, עזר לה למלא דפי עד וסיפר לה את סיפורה של סימה ברנשטיין.

קיבלביץ' זכרה לא רק את חברתה ברנשטיין אלא גם את הפיצוץ הטרגי בבניין שהיה מול ביתה. אחרי המלחמה חזרו שתי הנערות לאודסה המשוחררת,

ששום קרובן שואה לא יישכח: מלאו דפי עד היום

■ מאגר שמות קרבנות השואה נגיש באתר האינטרנט של יד ושם (באנגלית, בעברית, ברוסית ובספרדית) ובו מונצחים יותר מ-4,700,000 שמות של קרבנות השואה. יד ושם מסייע לציבור במילוי דפי עד על ידי רשת מתנדבים הפרושה ברחבי הארץ.

לפרטים נוספים: 02-6443808; לדוברי רוסית: 02-6443235

■ **סיפורים על איחוד משפחות הם נדירים ומרגשים כאחד.** בדרך כלל בפרויקט איסוף שמות קרבנות השואה מתגלים בני משפחה או מכרים בזכות דף עד או חומר ארכיוני על קרובן שואה, אך מעולם לא קרה ששם רחוב הוא אשר חיבר שתי חברות ילדות שנים לאחר שנפרדו.

כך קרה בזכות אלכסנדר קונובלצ'וק, מתנדב פרויקט איסוף השמות שעובד בחו"ל במסירות עם ציבור יוצאי ברית המועצות לשעבר כדי לאסוף שמות של יהודים שנרצחו בשואה.

קונובלצ'וק, יוצא אודסה שבאוקראינה, גר כיום באולם שבגרמניה. בשנת 2012 הוא שמע על פרויקט איסוף השמות ברדיו והבין את חשיבות איסוף שמות היהודים שנרצחו, ובשנת 2014 התנדב קונובלצ'וק לסייע לעדים למלא דפי עד. העדה הראשונה שפגש הייתה סימה ברנשטיין שכיום גרה באולם אך בשנת 1941 גרה באודסה ברחוב גוספיטלנייה 44. ברנשטיין הייתה נערה בת 14 בתקופת המלחמה. בזמן ההפצצות בני משפחתה ועוד כמה משפחות היו מסתתרים בדירה בקומת קרקע בבניין שגרו בו. על המסתתרים הוטלו תפקידים, ותפקידה של ברנשטיין היה לשטוף את הרצפה בדירה שבה הסתתרו. יום אחד נתעורר כעסה של ברנשטיין על המסתתרים בדירה, והיא סירבה למלא את תפקידה וברחה מהדירה. בלית ברירה גם סבתה ברובה, אמה ינטה ואחותה עזבו את הדירה שבקומת הקרקע וחזרו לדירתן. באותו היום ממש, לאחר שיצאו מדידת הקרקע, הופצצה הדירה ו-15 יהודים נהרגו. כך הצילה הבת המרדנית את משפחתה.

רצה הגורל, וקונובלצ'וק, המתנדב שסייע לברנשטיין למלא דפי עד, גר גם הוא באודסה באותו הרחוב ממש בבניין ממול, בגוספיטלנייה 23. לאחר זמן מה נסע קונובלצ'וק לראיין את סימה קיבלביץ', שכנתו מאודסה שבימי המלחמה הייתה גרה גם היא

הסכם עם רוסיה לאיתור תיעוד לא ידוע מתקופת השואה

"אנו שמחים מאוד על ההסכם פורץ הדרך הזה שמאפשר לנו שוב לעבוד ברוסיה לאחר הפסקה של שנים רבות", אמר ד"ר גרטנר. "בזכות ההסכם נוכל לאתר עם עמיתינו בארכיונים ברוסיה מסמכי שואה נגזרים ולא ידועים. אנו מקווים שהמיזם יסייע לנו להתקדם במשימת איתור שמותיהם החסרים של 1,300,000 קרבנות השואה, רובם ממזרח אירופה, שפרטיהם עדיין חסרים".

וד"ר אנדריי ארטיזוב, ראש הסוכנות הפדרלית של הארכיונים ברוסיה.

במעמד החתימה על מזכר ההבנות סוכם כי הפרויקט הראשון של שיתוף הפעולה בין המדינות יהיה עם יד ושם. הפרויקט המשותף יעסוק באיתור תיעוד מתקופת השואה בארכיונים ברוסיה ובפרסומו. לצורך קידומו יארגן יד ושם בשנה הקרובה כינוס לראשי הסוכנות הפדרלית של הארכיונים ברוסיה ולמנהלי ארכיונים בולטים מרוסיה.

■ **ישראל ורוסיה חתמו בעת האחרונה על מזכר הבנות ראשון מסוגו לשיתוף פעולה בין הארכיונים בשתי הארצות.** מזכר ההבנות מאפשר החלפת העתקי תיעוד, מפגשים בין מומחים, סיוע הדדי בהרחבת הנגישות למסמכי ארכיונים והקמת פרויקטים משותפים. ההסכם נחתם במעמד ד"ר חיים גרטנר, מנהל אגף הארכיונים ביד ושם וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה; רותי אברמוביץ, סגנית נגז המדינה; גרי קורן, שגריר ישראל ברוסיה;

פודרייה של אהבה

איריס בר-ניר כהן

"בעודי מחזיקה את הפודרייה, ניסיתי באמת ובתמים לדמיין איך הרגיש כשנתן לאשתו מתנה יפה כל כך בתנאים נוראים כל כך".

טינה רוזנשטיין

נולדה תינוקת, קרישיה שמה. כנגד כל הסיכויים הצליח יעקב להחביא בבונקר בגטו את רעייתו ואת בתו הקטנה עד סוף המלחמה. קרישיה הייתה אחד הילדים המעטים שנולדו בגטו לודז' ונותרו בחיים. ואולם כשנה לאחר השחרור הלכה טינה לעולמה.

נכדתה טינה, בתה של קרישיה, ביקרה ביד ושם, וביקורה היה מרגש במיוחד: זו הייתה הפעם הראשונה שמישהו מבני המשפחה מחזיק בידיו את החפץ המיוחד המסמל את אהבתו של סטופניקי הצעיר לרעייתו, את הקרבתו הגדולה, ויתור על מנת מזון, כדי להעניק לה מתנה ולעודד אותה והמספר את סיפור ההצלה הנדיר של קרישיה, התינוקת בגטו.

"בפעם הראשונה שהחזקתי את הפודרייה של סבי, הוצפתי ברגשות", אמרה טינה רוזנשטיין, שנקראת על שם סבתה. "תמיד אזכור את סבי, שהיה אדם נדיב ואוהב. בעודי מחזיקה את הפודרייה, ניסיתי באמת ובתמים לדמיין איך הרגיש כשנתן לאשתו מתנה יפה כל כך בתנאים נוראים כל כך. לא יכולתי אלא לחשוב מה היה פאפא (כך כיניתי את סבי) מרגיש לו ידע שהפודרייה תוצג ביד ושם ושקח את ניניו לראותה. המפגש עם הפודרייה ביד ושם היה עבורי דרמטי במיוחד מכיוון שהייתי שם עם ילדיי, בני 12 ו-14, לפני שנה בלבד [...] אמרתי לילדיי שאני מקווה שכאשר יגדלו, יביאו את ילדיהם לראות את הפודרייה המוצגת בתצוגה על גטו לודז' במוזאון ושלעולם לא ישכחו את הקשר האישי שלהם ליד ושם".

הכותבת היא אוצרת משנה במחלקת החפצים באגף המוזאונים והמערך למבקר.

הפודרייה שהעניק יעקב סטופניקי לאשתו הצעירה טינה

הקשורים אליה. מורכבות התחקיר נבעה בין השאר מכך שבארכיונים שונים נמצאו מסמכים הנוגעים לשלושה אנשים שונים מגטו לודז' ששם יעקב סטופניקי. אך בזכות עבודת תחקיר מאומצת והצלבת מידע ממקורות שונים נמצא מידע ארכיוני על בני הזוג סטופניקי, ואף נמצאו תצלומים שלהם מתקופת המלחמה שצילם הנריק רוס, צלם מוכר אחר בגטו לודז'.

בעקבות התחקיר אותרו בני משפחתם של יעקב וטינה המתגוררים בקנדה ונוצר עמם קשר. בני המשפחה סיפקו מידע נוסף על גורלם של יעקב סטופניקי וטינה רעייתו בתקופת המלחמה: לזוג הצעיר שחי בגטו לודז'.

■ באמצע מרץ 2017 ביקרה טינה רוזנשטיין במוזאון לתולדות השואה ביד ושם. בהתרגשות נטלה לידיה פודרייה המוצגת במוזאון ובחנה אותה. את הפודרייה קנה תמורת מנת לחם בגטו לודז' סבה של טינה, יעקב סטופניקי, מתנה לאשתו הצעירה טינה, בשנת 1941. מכרה של משפחת סטופניקי תרמה את הפודרייה לאוסף החפצים של יד ושם לפני שנים רבות, ופרטים מעטים בלבד נמסרו על אודות גורלם של יעקב וטינה. על גבי הפודרייה נחרטו הכיתוב "גטו לודז' 1941" ודיוקן של יהודי בגטו מאחורי גדר תיל, מעשה ידיו של האמן מקס פרינץ. תחריט הדיוקן מבוסס על תצלום של צלם מוכר מגטו לודז', מנדל גרוסמן, אשר צילם את אביו שמואל בגטו. שמואל גרוסמן ומקס פרינץ נרצחו בשואה. בעת האחרונה, בתחקיר של מחלקת החפצים ביד ושם, נעשה עוד ניסיון לגלות מידע נוסף על הסיפור שמאחורי הפודרייה ועל גורלם של האנשים

מנהל מחלקת החפצים מיכאל טל מראה לטינה רוזנשטיין את הפודרייה שנתן סבה לסבתה ומוצגת במוזאון לתולדות השואה.

מסירת אוסף יפה אליאך ז"ל

■ ב-20 בפברואר 2017 נערך ביד ושם טקס מסירת האוסף של ניצולת השואה, ההיסטוריונית והסופרת פרופ' יפה אליאך ז"ל לארכיוני יד ושם. אוסף יפה אליאך הוא אחד האוספים הפרטיים הגדולים, המרשימים והחשובים בנושא השואה. האוסף נשלח ליד ושם ביותר מ-500 מכלים ארכיוניים במשקל של יותר מטון ונקלט בארכיוני יד ושם כחטיבה ארכיונית עצמאית.

פרופ' אליאך בנתה את האוסף במשך כמה עשורים, ויש בו מגוון גדול של חומרים: אלבומים ואוספי תצלומים, עדויות מוקלטות בווידיאו ואודיו, תמלילי עדויות, יומנים וזיכרונות, מכתבים ומסמכים רשמיים, באנגלית, עברית, פולנית, גרמנית, רוסית ויידיש. באוסף פרויקטים של פרופ' אליאך לתיעוד ניצולי שואה ומוקרות למחקרים שערכה על יהודי מזרח אירופה וליטא. פרופ' אליאך, מחלוצות מחקר השואה והוראתה בארצות הברית

שואה, סטודנטים ועמיתים. רבים מן הבאים הזכירו את החותם המיוחד שהטביעה על העולם היהודי.

"היא השפיעה השפעה מכרעת על חייהם של אנשים רבים כל כך", אמר בעלה הרב ד"ר דוד אליאך. "באמצעות מחקרה של יפה ניתנה למיליוני אנשים הזדמנות לחוש קשר לקרבנות השואה ולהתחבר לאנושיות הפנימית שלהם. היא הבינה שיש צורך חיוני ללמוד על אודות השואה דרך עדויות הניצולים וסיפורים אישיים של הקרבנות; לא לראות ביהודי אירופה רק יעד הרדיפה של הנאצים ועוזריהם אלא לזכור את חייהם לפני המלחמה. מורשתה תלווה אותנו, ושירת חייה תמשיך להתנגן אף לאחר לכתה מאתנו".

האוסף זמין כעת לחוקרים ולציבור הרחב בארכיוני יד ושם ששמורים בהם כ-200 מיליון דפי תיעוד.

ומחלוצות התיעוד בעל פה של ניצולי השואה, הלכה לעולמה ב-8 בנובמבר 2016, והיא בת 79.

"ארכיון פרופ' יפה אליאך הוא אחד האוספים הפרטיים הגדולים בנושא השואה, ולכן ראוי לשכנו בארכיוני יד ושם, האוסף הגדול ביותר של מסמכים מתקופת השואה. שם יזכה האוסף למקום של כבוד ולמשמרת לדורות", אמר ד"ר חיים גרטנר, מנהל אגף הארכיונים וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה. "אוסף העיירה אישישוק שבליטא, עירת הולדתה של פרופ' אליאך, הוא אחד הפרויקטים הראשונים של מיקרו-היסטוריה בחקר השואה. יותר מ-6,000 התצלומים שבאוסף הם תיעוד חזותי של יותר מ-90% מבני העיירה שנספו בשואה".

בעת האחרונה התקיים ביד ושם אירוע מיוחד לזכר פרופ' אליאך בנוכחות בני משפחתה, ניצולי

מהמכון הבין-לאומי לחקר השואה

יום עיון: שואת יהודי הולנד

■ אנדרה בורס מהמרכז לחקר יהדות הולנד

■ **לאימי השואה היו צדדים שונים, ואף שהיא הייתה אירוע כולל, יש חשיבות להכרת פרטי התרחשותה בארצות השונות.** במסגרת ההוצאה לאור של יד ושם ראו אור בשנים האחרונות שישה ספרים, שונים באופיים, על שואת יהודי הולנד: מחקר על ההלשנות שהביאו לגילוי יהודים מסתתרים; מחקר על בית הספר היהודי האחרון בעיר

הכנסייה הקתולית והשואה:

ההרצאה השנתית לזכרו של פרופ' דוד בנקיר

■ **האירוע השנתי לזכרו של פרופ' דוד בנקיר, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה לשעבר, התקיים ב-23 בפברואר.** השנה נפתח האירוע בהרצאה השנתית מפי ד"ר סוזן בראון-פלמינג (בתמונה), מנהלת התכניות לחוקרים אורחים במרכז ג'ק, יוסף ומורטון מנדל ללימודי שואה מתקדמים במוזאון השואה בווישינגטון בארצות הברית (USHMM). ד"ר בראון-פלמינג היא אחת החוקרות הבולטות בנושא הכנסייה הקתולית והשואה, ובמיוחד יחסי הוותיקן וגרמניה בימי פיוס ה-11 ופיוס ה-12, כלומר בשנים שקדמו לשואה, בזמן השואה ובשנים שמיד אחריה.

ההרצאה – "תגובות הוותיקן לאנטישמיות, 1933 – עוררה שאלות מאתגרות ובונות. בשעות אחר הצהריים נפגשה ד"ר בראון-פלמינג עם דוקטורנטים בישראל החוקרים תחומים הקשורים לשואה ושוחחה אתם על גישתה המתודולוגית תוך שימוש במסמך

יום עיון בשיתוף מוזאון השואה בווישינגטון

■ **המכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם ומוזאון השואה בווישינגטון (USHMM) פתחו סדרה של אירועים משותפים ביום עיון בפברואר 2017.** ביום העיון נפגשו החוקרים הישראלים פיליס גרינברג היידמן וריצ'רד ד' היידמן, עמיתים במרכז ג'ק, יוסף ומורטון מנדל ללימודי שואה מתקדמים ב-USHMM, עם עמיתים לשעבר של המכון הבין-לאומי של יד ושם. ביום העיון הציגו העמיתים לשעבר ממרכז מנדל את המחקרים שהם מתמקדים בהם בימים אלו ודנו בנושאים חשובים הנוגעים להיסטוריוגרפיה הישראלית. את ההרצאה המרכזית ביום העיון, "אימהות ובנות בשואה", נשאה פרופ' שרה ר' הורוביץ מאוניברסיטת יורק ועמיתת מרכז מנדל משנת 2009. האירוע המשותף הבא

כינוס וסדנה: אתרי רצח המוני

■ **במרץ 2017 השתתפו כ-80 איש מ-18 ארצות בכינוס וסדנה שכתרתם "עם תחילת הרצח ההמוני: זיהוי והנצחה של אתרי הרצח של קיץ-סתיו 1941".** הכינוס, במוזאון היהודי על שם הגאון מווילנה בוויילניוס שבליטא, נערך בחסות IHRA (האיגוד הבין-לאומי להנצחת השואה), המשך לכינוס שנערך בקרקוב בינואר 2014.

אף ש-IHRA אינו עוסק בזיהוי ובסימון של אתרים, בכוחו לסייע בעניין ולספק במה בין-לאומית ניטרלית למפגש בין הצדדים הנוגעים בדבר. מטרת הכינוס הייתה לדון בזיהוי, בסימון ובהנצחה של אתרי רצח המוני בשואה. נוסף על שלוש הרצאות עיקריות, היו מצגות קצרות ודיונים בסדנאות, וב"ריד" תוסס הציגו המשתתפים את הפרויקטים המיוחדים שלהם.

מבחינה גאוגרפית, הכינוס התמקד במדינות הבלטיות, בבלרוס, באוקראינה וברומניה. נוסף על ד"ר דוד זילברקלנג, חוקר בכיר במכון הבין-לאומי לחקר השואה של יד ושם וחבר ועדת ההיגוי לפרויקט IHRA של אתרי רצח המוני (שנמשך חמש שנים), ייצגו את יד ושם ד"ר לאה פרייס, מנהלת הפרויקט המקוון של יד ושם לאתרי הרצח "הסיפור שלא סופר", וד"ר ארקדי זלצר, מנהל המרכז לחקר השואה בברית המועצות על שם משה מירילשווילי של המכון הבין-לאומי לחקר השואה ביד ושם.

המשתתפים עסקו במגוון רחב של אתגרים כמו הטיפול באתרים הנמצאים על אדמה פרטית, הבטחת ההחלה של החוקים הקיימים והתמיכה המיטבית בתכניות חינוכיות הקשורות לנושא. בסדנאות גובשו כמה המלצות: לפתח מאגר מידע משותף של כל אתרי הרצח ההמוני; להשתמש בטכנולוגיות העדכניות ביותר המנגישות מידע על אתרי רצח המוניים של יהודים באתרים; להקפיד כי בלוחות זיכרון באתרים יוצג מידע הן על הקרבנות הן על המבצעים; לסייע בהכללת אתרי הרצח המוני בנרטיב של הקהילות המקומיות ועוד. כמו כן הודגש כי הנצחת השואה תיעשה ברמה הבין-לאומית, הלאומית והמקומית, ולכן ראוי שפרויקטים בין-לאומיים שעניינם אתרים של זיכרון השואה יעודדו קהילות מקומיות לקבל עליהן אחריות, יקדמו יזמות לא רשמיות להנצחת קרבנות השואה ויתמכו בהן.

האג וגורל תלמידיו, ובהם הנער משה פלינקר; שלושה ספרי זיכרונות; והספר **אהבת הגורל** (*Amor Fati*) מאת אבל הרצברג שיצא בשפה העברית בסדרה "קולות ראשונים". **אהבת הגורל** ראה אור בפעם הראשונה בשנת 1946, והוא מתאר את חייהם של יהודים הולנדים במחנה הריכוז ברגן-בלזן. מעניין במיוחד תיאורו של הרצברג את המפגש במחנה בין יהודים מהולנד ליהודים מלב. המחבר, מנהיג ציוני והומניסט שניחן בכישרון כתיבה יוצא דופן ובעין חדה, מנסה לרדת ליסודות התנהגותם של בני אנוש, גרמנים ויהודים כאחד, ומגלה תובנות מעמיקות. אפשר למנות את **אהבת גורל** עם ספרים דוגמת ספריו של פרימו לוי, אמר פרופ' דן מכמן, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה והמופקד על הקתדרה לחקר השואה על שם ג'ון ניימן ביד ושם. "הספר היה לקסיקה בהולנד, אך בישראל אינו מוכר, ולתרגום יש חשיבות רבה".

שעניינו יחס הוותיקן לאנטישמיות הנאצית. שני דוקטורנטים, רבקה גרוסקן ואליעזר שילט, הציגו את מחקריהם – "חלומות אימפריאליסטיים ואקזוטיות מבויתות: המזרח בתפיסה הגרמנית-נאצית" ו"היזמה היהודית בדיאלוג היהודי-נוצרי בצרפת שלאחר המלחמה" – ולאחר מכן התקיים דיון ער. האירוע התקיים בתמיכתה של קרן גוטוירט.

ייערך ביד ושם בספטמבר בשיתוף המכון לפילוסופיה וסוציולוגיה של האקדמיה הפולנית למדעים בוורשה. יום העיון נערך בתמיכתם הנדיבה של פיליס גרינברג היידמן וריצ'רד ד' היידמן וקרן גוטוירט.

מבקרים ביד ושם: פברואר-מאי 2017

■ בחודשים פברואר-מאי 2017 ערך יד ושם 284 סיורים מודרכים ליותר מ-3,400 אורחים רשמיים מישראל ומהעולם. באורחים היו ראשי מדינה וראשי שלטון מקומי, שגרירים, ראשי ערים, עובדי ארגונים לא ממשלתיים, מנהיגי דת ואישים מעולם המשפט, הכלכלה והבידור. להלן מעט מן האורחים הנכבדים שביקרו ביד ושם בחודשים האלה:

■ ב-15 במאי סיירו ראש ממשלת אוקראינה וולודימיר גרויסמן ורעייתו אולנה במוזאון לתולדות השואה והשתתפו בטקס זיכרון באוהל יזכור.

■ נשיא זמביה אדגר לונגו (במרכז) ביקר ביד ושם ב-28 בפברואר בהדרכתה של נני בקמן ממחלקת חסידי אומות העולם.

■ ראש ממשלת בלגיה שרל מישל ביקר ביד ושם ב-7 בפברואר. "בעקבות הביקור במוזאון אנו מכירים בצורך להנציח את השואה ואת זוועת הרצח המתועש", אמר הנשיא בתום ביקורו. "דמוקרטיה, סובלנות וכבוד האדם הם ערכים שתמיד ידריכו אותנו".

■ לאחר שהשתתף בטקסים לציון יום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז, סייר קנצלר אוסטריה כריסטיאן קרן במוזאון לתולדות השואה והשתתף בטקס זיכרון באוהל יזכור.

■ נשיא סלובקיה אנדריי קיסקה ביקר ביד ושם ב-29 במרץ. הנשיא סייר במוזאון לתולדות השואה, השתתף בטקס זיכרון באוהל יזכור, ביקר ב"יד לילד" וחתם בספר האורחים של יד ושם: "עלינו לדבר שוב ושוב על ההיסטוריה שלנו, על הערכים החשובים היקרים לנו – סולידריות, אנושיות, אמפטיה ואהבה. לעולם לא נרשה לעבר שלנו להיות העתיד של ילדינו".

■ נשיא הרפובליקה הפדרלית של גרמניה פרנק-ולטר שטיינמייר ביקר ביד ושם ב-5 במאי. בלוויית יושב ראש הנהלת יד ושם אבנר שלו, ביקרו הנשיא ואשתו אלקה בודנבנדר במוזאון לאמנות השואה וב"יד לילד" וסיירו סיור "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם. לאחר טקס זיכרון באוהל יזכור חתם וכתב הנשיא בספר האורחים של יד ושם: "אנו הגרמנים הבאנו על עצמנו אשמה בלתי נתפסת. במקום הזה הזיכרון נהפך לכאב, לצער ולבושה וכלימה. תוך קבלת אחריות על מה שקרה, אנו מתייצבים לצד ישראל ועמלים למען עתיד משותף". ביקור הנשיא התקיים לאחר ביקורו של שר החוץ של גרמניה זיגמר גבריאל ב-25 באפריל וביקוריהם של שר החינוך, שר המשפטים ושר החקלאות של גרמניה.

■ באורחים הנכבדים ביד ושם היו גם נשיא בוסניה הרצגובינה מלאדן איביץ' (14 במרץ), ראש ממשלת רומניה סורין מיכאי גרינדיאנו (4 במאי), שר החוץ של מולדוניה אנדריי גלבור (1 במרץ), שר החוץ של אסטוניה סוון מיקסר (8 במרץ), שר החוץ של איטליה אנג'לינו אלפנו (15 במרץ), שר החוץ של דנמרק אנדרס סמואלסון (17 במאי), שר החוץ של קוסטה ריקה מנואל גונזלס סאנז (18 במאי), שר התרבות והתיירות של אתיופיה ד"ר היירוט וולדומאריאס (6 בפברואר), שר ההגנה של לטוניה ריימונדס ברנגמינס (6 במרץ), הארכיבישוף מקנטרברי ג'סטין וולבי (3 במאי), מושל מדינת ניו יורק אנדרו קומו (5 במרץ), דובר הפרלמנט של בריטניה ג'ון ברקו (13 בפברואר), נשיא הבנק העולמי ג'ים יונג קים (16 בפברואר) ונשיא סי-אן-העולמי ג'ף צוקר (6 במרץ).

הנגשת יד ושם לאנשים עם מוגבלויות

מערכות עזר לשמיעה בכל דלפקי השירות באתר; התקנת מסך הגדלה ופלט קול באולם הקריאה, בבניין הארכיון והספרייה; הנמכת עמדות השירות במרכז הצפייה ובדלפק הקבוצות; מעליות נגישות באתר יד ושם ועוד.

כמו כן יד ושם פועל לשילובם של אנשים עם מוגבלות בעבודתו השוטפת.

לפרטים נוספים: ליטל הראל, מחלקת מבקרים באגף המוזאונים והמערך למבקר: 02-6443819, accessibility@yadvashem.org.il

שמיעה. עבור כבדי ראייה קיימים ביד ושם עזרים חזותיים כגון זכוכית מגדלת. למוגבלים ניתנים אפשרות כניסה לאתר ללא תור והיתר כניסה לקמפוס עם חיות שירות.

יד ושם ממשיך לפעול ולתגבר את הפעילות הענפה והמקיפה בכל הנוגע לנגישות המבנים והשירות הניתנים לאנשים עם מוגבלויות כגון הנגשת אירועים וטקסים הנערכים ביד ושם; שילוט נגיש; חניות עבור רכב נכה; הנגשת אתר האינטרנט של יד ושם; הצבת

■ ככלל, יד ושם רואה חשיבות רבה בהענקת שירות איכותי, מקצועי ומהימן לכל קהל מבקריו על הר הזיכרון בירושלים וכן באתר האינטרנט, ובפרט לאנשים עם מוגבלויות.

מרבית המתחמים באתר, לרבות המכלול המוזאוני, אוהל יזכור, כיכר גטו ורשה ומרכז המבקרים, נגישים לאנשים עם ניידות מוגבלת. לרשותם כיסאות גלגלים, כיסאות ניידים מתקפלים ללא תשלום, שירות מערכות הגברה ולולאות השראה עבור מוגבלי שמיעה וכבדי

מאירועי יד ושם: פברואר-מאי 2017

עצרת שנתיית ואזכרה ליהודי תוניסיה

■ "ארבעים ושתיים בעיר ביזרטה/ ספינות גרמניה נכנסות אל הנמל/ פתאום כולנו, פליטים ברגע/ מביטים אחורה והעולם נופל..."

את השיר כתב הזמר והיוצר קובי אוז (בתמונה), בן למשפחה של יוצאי תוניסיה, והוא מספר בו את סיפורה של אמו רחל (רמונד) אוזן ומשפחתה מאז הימים שהנאצים פלשו לתוניס. ב-28 בפברואר 2017 התכנסו כ-120 ניצולי שואה ובני משפחותיהם, יוצאי תוניס, בבית הכנסת ביד ושם לציון 74 שנים לתחילת המצוד אחר יהודי תוניסיה. העצרת התקיימה בנוכחות

"לקרוע קריאה": ערב שירה בנושא השואה

■ "ובעלה פלט: בוכנולד/ מתחו את הסדין והורידו את גברת קלרה מהקומה השנייה לאמבולנס/ מאיזו מחלה היא מתה, שאלנו לפני השמועה/ שתלתה את עצמה באמבטיה/ ובעלה פלט: בוכנולד". רוני סומק, נקמת הילד המגמגם

אלו מילים מתוך אחד השירים שהוקראו ב"לקרוע קריאה" – ערב שירה בנושא השואה. ערב השירה נערך ביד ושם ב-20 במרץ בשבוע השירה הבין-לאומי, והשתתפו בו המשוררים נעה ברקת, יוליה יונר, ענת זכריה, גלעד מאירי ורוני סומק (בתמונה). המשורר גלעד מאירי הנחה את האירוע, והזמרת רוני קינן ליוותה בשירה.

טקס יום הניצחון

■ ב-9 במאי נערך טקס ממלכתי לציון 72 שנים לניצחון על גרמניה הנאצית בהשתתפות כ-500 איש, ובהם לוחמים שלחמו במלחמת העולם השנייה בצבאות בעלות הברית, רובם מברית המועצות לשעבר, פריטיזנים יהודים, נכי המלחמה בנאצים, לוחמי מחתרות, מתנדבי היישוב שלחמו בשורות הצבא הבריטי ומתנדבי הבריגדה היהודית.

דפנה גלילי ואביטל וידר

ראשי הארגונים ונפתחה בהרצאה של נעמה גלילי, פרויקטורית באגף הנצחה וקשרי קהילה, על סיפורם של היהודים מתוניסיה בתקופת השואה. ההרצאה לוותה בעדותו המרגשת של מוריס דעי ששרד במחנה הכפייה בביזארט. את האירוע המרגש חתם אוז בשירים מבית אבא.

מיד לאחר העצרת בבית הכנסת נערך טקס האזכרה באוהל יזכור. הטקס נפתח בהעלאת אש התמיד בידי רחל אוזן, ניצולת שואה מביזארט, ואמירת פרקי תהלים, תפילת אשכבה וקדיש.

אירועים נוספים ביד ושם

- **12 במרץ** קריאת המגילה המסורתית בבית הכנסת בנוכחותם של חברי ארגון יוצאי קרקוב
- **19 במרץ** עצרת שנתיית במלאת 74 שנים להשמדת יהודי מקדוניה
- **24 במרץ** מפגש ליוצאי רוקיטנה סרנה והסביבה

תיקונים

- ב-8 בדצמבר נערכה עצרת לציון 75 שנים לגירוש יהודי בסרביה לטרנסניסטריה, ולא כפי שנכתב בגיליון 82.
- הקונצרט "צלילים של אש ותקווה" לזכרם של מלחינים יהודים שנרצחו בשואה שהתקיים ביד ושם לציון 75 שנה להקמת גטו טרזין נערך בשיתוף פעולה עם בית טרזין. אנו מצרים על השמטת חלקו של בית טרזין בידיעה שפורסמה בגיליון 82.

דפנה גלילי היא מנהלת מחלקת ההדרכה, ואביטל וידר היא עוזרת הפקה באגף הנצחה וקשרי קהילה.

עשרות חובבי שירה ישבו בקהל, הקשיבו והתרגשו לשמע השירים האישיים שהוקראו ושמבטאים את חוויותיהם האישיות של כל אחד מן המשוררים בעקבות

השואה. ערב מרגש ומרתק זה מסמן את תחילתה של מסורת ערבי שירה ביד ושם.

בטקס נכחו מנכ"לית יד ושם דורית נובק, שרת העלייה והקליטה חברת הכנסת סופה לנדבר, סגנית יושב ראש הכנסת חברת הכנסת טלי פלוסקוב וחברי הסגל הדיפלומטי של מדינות בעלות הברית. את הטקס ליוותה תזמורת משטרת ישראל בניצוחו של רס"ב מיכאל גורביץ', והוא נחתם בהנחת זרים.

ימי עיון למנהלי עיריית ירושלים וחברת החשמל תהל פרוז

■ בחודש אפריל התקיימו ביד ושם שני ימי עיון מיוחדים למנהלי עיריית ירושלים ולמנהלי חברת החשמל. יום העיון לפרומו מנהלי עיריית ירושלים נפתח בפגישה מנכ"ל העירייה עם מנכ"לית יד ושם דורית נובק, ולאחר מכן נערכו סיור מודרך במוזאון לתולדות השואה, ביקור ב"יד לילד" וביקור "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם בראשות ד"ר חיים גרטנר, מנהל אגף הארכיונים וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה. באורחים היו מנכ"ל העירייה אמנון מרחב, דובר העירייה אביתר אלעד, מבקרת העירייה מלכה דרוו, היועץ המשפטי אלי מלכה, אנשי מטה ומנהלים.

במשתתפים ביום העיון למנהלי חברת החשמל (בתמונה) היו מנכ"ל חברת החשמל עופר בלוך, יושב ראש הדיקטוריון יפתח רון טל, סמנכ"ל משאבי אנוש עמית אוברקוביץ', חברי ההנהלה המורחבת, פורום

סיור "מאחורי הקלעים" בארכיוני יד ושם ובמחלקת החפצים. הביקור נחתם בפגישה עם מנכ"לית יד ושם דורית נובק, ובו היא נשאה דברים על "אתגרי זיכרון השואה בארץ ובעולם".

בפוסט בפיסבוק לאחר הביקור כתב יפתח רון טל: "אין מילים בפי לתאר את ההרגשה של הסיור ביד ושם, המופקד על מלאכת הקודש של זיכרון השואה והנצחת הנספים [...] חשיבותו העצומה של המפעל האדיר שמובילים ביד ושם – איסוף שמותיהם של מיליוני הנרצחים במטרה שאף קרבן לא יישכח, עיסוק מסור בהנצחת עולמם האישי וזכרם, בהשבת זהותם וכבודם של אלו שהנאצים היו נחושים כל כך למחוק – זהו סיפור שחייבים לספר כדי להבטיח – לעולם לא עוד".

הכותבת היא רכזת המדור לביקורים רשמיים באגף הנצחה וקשרי קהילה.

ידידים ברחבי העולם

ישראל

■ **יוסף זמבוקי**, יליד בלגרד, ורעייתו רותי העלו את אש התמיד באוהל יזכור בטקס המרכזי ביום הזיכרון לשואה ולגבורה תשע"ז.

ארצות הברית

■ ב-2 בפברואר 2017 ערכה **האגודה האמריקנית למען יד ושם** את הנשף השנתי של המנהיגות הצעירה באולם הנשפים על שם הנסיך ג'ורג' בניו יורק. יותר מ-400 מנהיגים צעירים באו להביע תמיכה בסמינרים שיד ושם עורך עבור חיילי צה"ל. יושבי ראש האירוע היו **מישל ואליוט פינס**, **אריקה מייקל דיסטנפלד**, **אבי פלברבאום**, **סם גורדון**, **אלכסנדרה ליבוביץ**, **ג'סיקה ואנדרו מאק**, **מייקל שמואלי** ו**רחל שני**.

■ מימין לשמאל: **אבי הלפרן**, **מייקל שמואלי**, **רחל שני**, **יושב ראש האגודה האמריקנית ליאונרד וילף**, **דניאלה פומרנץ** ו**ג'וש גלניק**

■ ב-9 במרץ ערכו **גיל וקולין הלפרן** קבלת פנים פרטית ליותר מ-100 מוזמנים בפלורידה לכבוד ד"ר **חיים גרטנר**, מנהל אגף הארכיונים ביד ושם וראש קתדרת פרד הילמן לתיעוד השואה. ד"ר גרטנר הרצה באירוע על המבצע של יד ושם "לאסוף את השברים".

■ מימין לשמאל: חבר הנהלת האגודה האמריקנית **מרק מוסקוביץ**, ד"ר **רון מאיר**, **גיל וקולין הלפרן**, **איילין לייסנר**, **ליאונרד וילף**, ד"ר **חיים גרטנר**, ראש דסק ארצות הברית **באגף לקשרי חוץ ביד ושם מייקל פישר** ו**כריס מורטון**

■ ב-24 במרץ ערכה המנהיגות הצעירה של האגודה האמריקנית את סעודת השבת השנתית בניו יורק. לפני יותר מ-90 המוזמנים הופיע ניצול השואה **אדוארד מוסברג**, סבו של יושב הראש המשותף של המנהיגות הצעירה **בארי לוין**. יושבי ראש הערב היו **שרלין לרנר** ו**אליוט פינס**.

■ מימין לשמאל: **בארי לוין**, **שרלין לרנר**, **אדוארד מוסברג**, **אליוט פינס** ו**אבי הלפרן**

■ ב-12 באפריל ביקרו ביד ושם בני שלושה דורות של משפחת הלפרן להסרת הלוט מעל לוח הזיכרון. ניצולת השואה **גלדיס הלפרן** הקדישה את הלוח לאמה המנוחה **שרה לנדאו** ז"ל ששרדה אף היא בשואה ולאביה **אפרים לנדאו** ז"ל שנרצח בידי הנאצים. בני משפחת הלפרן סיירו ביד ושם בליווי מנהל האגף לקשרי חוץ ביד ושם **שעיה בן יהודה מייקל פישר**.

■ ב-18 באפריל ביקרה ביד ושם משפחת מיידנבאום התומכת בנדיבות בפרויקט איסוף שמות קרבנות השואה בפולין, להסרת הלוט מעל לוח הזיכרון המשפחתי. **איריס ושלום מיידנבאום** (במרכז) הקדישו את לוח הזיכרון לבני המשפחות ג'סט ווילנר שנרצחו בידי הנאצים בפולין.

■ ב-27 באפריל השתתפו **מרק רוז** ו**סוניה מוסקוביץ** (במרכז) בטקס פתיחת המרכז החינוכי החדש להנחלת זיכרון השואה והגבורה בקריית ההדרכה של צה"ל בנגב (ראו עמ' 8-9) בליווי **שעיה בן יהודה** ואנשי צוות בכירים מבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם. עוד השתתפו בטקס מפקד קריית ההדרכה, קצין החינוך הראשי ומפקד חיל הטכנולוגיה והלוגיסטיקה.

■ **מורי זבורובסקי**, בנו של ניצול השואה ומייסד האגודה האמריקנית למען יד ושם **אלי זבורובסקי** ז"ל, ביקר ביד ושם ב-24 באפריל. זבורובסקי הניח זר בטקס יום הזיכרון לשואה ולגבורה מטעם מנהיגות הדור השני של יד ושם.

■ משלחת מהפדרציה היהודית של היסטון, ובראשה נשיא הפדרציה **לי וונש**, סיירה במוזאון לתולדות השואה ביד ושם ובביתן לתערוכות מתחלפות ב-3 במרץ. בטקס שנערך לכבוד המשלחת, הוקיר מנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה** את השירות של וונש למען הקהילה היהודית ואת תמיכתה של הפדרציה ביד ושם.

אנגליה

■ ב-2 בפברואר ערכה **אגודת ידידי יד ושם בבריטניה** ארוחת ערב חגיגית בלונדון. יושב ראש האירוע היה יושב ראש האגודה **סיימון בנטלי** (בתמונה), נושא דברים). **מונה גולבק**, פסנתרנית מלוס אנג'לס, שיתפה את הקהל הנרגש בסיפורה של אמה שברחה מאימת הנאצים ב-1938 בגיל 14 בקינדרטרנספורט ללונדון. ד"ר **רות ברגמן**, מנהלת מעבדות הילט-פקרד בישראל, הסבירה כיצד טכניקות דיגיטליות מחוללות מהפכה בשימור זיכרון השואה.

אוסטריה

■ ב-20 במרץ ערכה **אגודת ידידי יד ושם באוסטריה** את האספה הכללית השנתית. בנוכחות קהל של 350 חברים ואורחים נכבדים, הדגישו הקנצלר האוסטרי **קריסטיאן קרן** וסגן הקנצלר ד"ר **ריינהולד מיטרלנר** את מחויבותם לשמר את זיכרון קרבנות השואה ולמנוע את הישנות זוועות השואה.

פנמה

■ **ז'ואל אבו** (משמאל) הצטרף לקבוצה מפנמה בביקורה ביד ושם.

מקסיקו

■ **ויקי** (שלישית משמאל) ו**אריאל פיקאר** (חמישי מימין) ביקרו ביד ושם באפריל לציון בר המצווה של בנם **אורי** (שני משמאל). נלוו אליהם השר לשעבר **יוסי פלד** ובני משפחה, וכן מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במימאי **פרלה חזן** ומנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה**. ברחבת הבונים הוסר לכבודם הלוט מעל לוח הזיכרון.

ונצואלה

■ **סימי** (במרכז) ו**סעדיה כהן** (מימין) ביקרו ביד ושם באפריל להסרת הלוט מעל לוח הזיכרון לכבודם. התלוו אליהם הראשון לציון והרב הספרדי הראשי של ירושלים הרב **שלמה עמאר**, יושבת ראש הכנסת וחברת הכנסת לשעבר **דליה איציק** ובני משפחתם, יושב ראש הנהלת יד ושם **אבנר שלו** (משמאל), מנהלת דסק איברו-אמריקה, ספרד, פורטוגל ודוברי ספרדית במימאי **פרלה חזן** ומנהל האגף לקשרי חוץ **שעיה בן יהודה**. סעדיה כהן, ידיד מדינת ישראל והעם היהודי, תמך בהקמת המרכז החינוכי להנחלת זיכרון השואה והגבורה בקריית ההדרכה של צה"ל בנגב (ראו עמ' 8-9).

■ **דליה ושרון**, נכדותיהם של **רקל וז'קובו סקולניק**, ביקרו ביד ושם עם קבוצת ידידים.

העולם הנוצרי

■ 30 מנהיגים נוצרים ממגוון מדינות וזרמים דתיים הגיעו לבית הספר הבין-לאומי להוראת השואה של יד ושם בשבוע של יום הזיכרון לשואה ולגבורה לסמינר למנהיגות נוצרית. הסמינר נערך בחסותם הנדיבה של **מוזאון התנ"ך שבווינגטון והשגרירות הנוצרית הבין-לאומית (ICEJ)**, סינפי גרמניה וארצות הברית. המשתתפים נפגשו עם ניצול שואה והוזמנו לטקסים המיוחדים שהתקיימו ביד ושם, וכן ביקרו באתרים בולטים ברחבי המדינה, ובהם קברו של חסיד אומות העולם **אוסקר שינדלר** בירושלים.

הצטרפו היום לחוג ידידי יד ושם!

■ בתקופה זו של מעשי אנטישמיות והכחשת שואה גוברים ברחבי העולם, יד ושם מגביר את מאמציו להנציח את זיכרון השואה ולהנחיל את משמעותה היהודית והאוניברסלית באמצעות הוראת השואה בארץ ובעולם. יד ושם מודה לכם על תרומתכם לפעילויות ההנצחה, התייעוד, המחקר והחינוך שהוא מקיים ומקדם בברכה את התומכים החדשים מהארץ ומהעולם המצטרפים לחוג ידידי.

■ **כדי לתרום* באמצעות כרטיס אשראי או באמצעות המחאה, יש לפנות לכתובת זו:**

אגודת נאמני יד ושם בישראל

יד ושם – רשות הזיכרון לשואה ולגבורה

ת"ד 3477 ירושלים 9103401

טלפון: 02-6443417/8

פקס: 02-6443419

אתר יד ושם: www.yadvashem.org

דואר אלקטרוני: Israel.society@yadvashem.org.il

*התרומה ליד ושם מוכרת לצורכי מס על פי סעיף 64 א' לפקודת המס.

פרסומים של המכון הבין-לאומי לחקר השואה

העיתונות היהודית בגרמניה הנאצית: מקורות ומחקר עורך הסדרה: גיא מירון 36 עמ' 22 (כל חוברת)

העיתונות היהודית בגרמניה בתקופה הנאצית היא מקור ייחודי לתולדות היהודים בתקופה. דחיקתם של היהודים מחיי הציבור מצד אחד וההיתר שנתנו השלטונות להמשך הוצאתם לאור של העיתונים היהודיים של הזרמים הפוליטיים והתרבותיים השונים ביהדות גרמניה מצד אחר הביאו לפריחת העיתונות בשנים 1938-1933. אופייה – תפוצתה גדלה במידה ניכרת, היא פנתה לקהלים מגוונים יותר והוציאה לאור מגוון רחב של מוספים. נוסף על התכנים המרתקים של המאמרים שפורסמו בעיתונות היהודית הגרמנית, ניתן למצוא גם איקונוגרפיה מעוררת עניין – קריקטורות, תמונות, פרסומות ואיורים בתחומים שונים. מ"עיתונות משלימה" – מקור מידע והתייחסות משני עיבור ציבור שעיקר חיי התקשורת והתרבות שלו התנהלו בזירות אחרות – נהפכה העיתונות היהודית בגרמניה ל"מרחב הציבורי המובהק ביותר של היהודים בשעתם הקשה והיוותה תשתית מרכזית לעיצוב חייהם הקהילתיים והפוליטיים.

מסלה 1938, לאחר סגירת כל העיתונים היהודיים, ועד ראשית קיץ 1943 פורסם כתב העת האחרון של יהדות גרמניה לפני השואה – ביטאון החדשות היהודי 'Jüdisches Nachrichtenblatt'.

הסדרה מביאה לפני הקורא העברי מחקרים המנתחים היבטים שונים אשר משתקפים בעיתונות היהודית הגרמנית, בליווי המקורות המתאימים, ובכך היא משלבת בין מחקר ותיאור.

הנגשתם של מקורות שפורסמו בעיתונות היהודית בגרמניה הנאצית בשנים 1933-1943 והארתן של סוגיות הנוגעות לתחומי פעילות השונות פותחות לקורא העברי צוהר להתבוננות בלתי אמצעית בעולמם המורכב של יהודי גרמניה בתקופה טרגית, מורכבת ורבת פנים זו.

בסדרה ראו אור עד כה ארבעה פרסומים:

שנת 1933 כקו פרשת המים? אופייה ותפקידיה של העיתונות היהודית הגרמנית לפני עליית הנאצים לשלטון ואחריה (בעריכת מיכאל נאגל)

ביטאון החדשות היהודי – נושא דגל ההגירה היהודית מגרמניה 1938-1941 (בעריכת רבקה אלקין)

הספורט היהודי בגרמניה הנאצית בראי העיתונות היהודית הגרמנית (בעריכת דניאל פרנקל)

הפרקטיקה הדתית של יהודי גרמניה בימי השלטון הנאצי והשתקפותה בעיתונות היהודית הגרמנית (בעריכת יעקב בורוט).

בהמשך עתידים לראות אור פרסומים נוספים, בנושאים אלו: עיתונות לילדים ובני נוער בגרמניה הנאצית, הבית היהודי בגרמניה הנאצית בראי העיתונות היהודית הגרמנית, פרסומות של עסקים יהודיים בעיתונות בגרמניה הנאצית, מדעי היהדות בראי העיתונות היהודית ועוד.

כתב העת **יד ושם ירושלים**
ת"ד 3477 ירושלים 9103401
טלפון 02-6443409, פקס 02-6443413
yv.magazine@yadvashem.org.il

www.yadvashem.org
טלפון 02-6443400

עולם ללא יהודים: הדמיון הנאצי – מרדיפות לרצח עם אלון קונפינו בשיתוף הוצאת אסיה ומכון בן-גוריון לחקר ישראל והציונות 84 עמ' 67

בספר, המציע פרשנות מעמיקה חדשה לשואה, המחבר מסרטט את הסיפורים שנאצים וגרמנים אחרים סיפרו לעצמם על עצמם, על המקום שממנו באו ועל המקום שפניהם מועדות אליו וחושף כיצד הולידו הסיפורים הללו את המסקנה כי לצורך כינונה של ציוויליזציה נאצית חדשה, יש לבער את היהודים תחילה. בעיני הנאצים, היהודים סימלו מקורות היסטוריים של רשע שיש לעקור מן השורש כדי לכונן ציוויליזציה חפה מחוב כלשהו ליהודים. משעה שדמיינו הגרמנים עולם עתידי ללא יהודים, היה ניתן להעלות על הדעת ולהצדיק מעשי רדיפה והשמדה. כך בנו הגרמנים את זהותם תוך שימוש ברעיונות בני הזמן, ערבוב והתאמה, בררה ובחירה, טוויית סיפורים, המצאות, ייפוי, שקרים ודמיון.

דרשות משנות הזעם: דרשות האדמו"ר מפיאסצנה בגטו ורשה, ת"ש-תש"ב רבי קלונימוס קלמיש שפירא מהדורת דניאל רייזר

בשיתוף המכללה האקדמית הרצוג והאיגוד העולמי למדעי היהדות
כרך א': מהדורה מדויקת על פי כתב יד המחבר בצירוף מבוא, הערות וציון מקורות

כרך ב': מהדורת פקסימיליה בצירוף תעתיק מדויק
118 עמ' 70 (כל כרך)

הספר מביא את דרשותיו של האדמו"ר מפיאסצנה שנדרשו בשנות השואה (ת"ש-תש"ב) בגטו ורשה, על פי כתב ידו אשר שמור במכון היהודי ההיסטורי בוורשה. קובץ הדרשות, אשר נמסר לארכיון המחתרתי "עונג שבת", פוענח מחדש ורואה אור בהדפסה מדויקת בתוספת מבוא, ציוני מקורות והערות רבות תוך השוואה למהדורות קודמות. האדמו"ר הגיה את דרשותיו כמה פעמים, מחק והוסיף וצירף הערות בגוף הדרשות ובשולי הגיליון. המהדורה הזאת עוקבת אחר השינויים הללו ומציגה את שכבותיהם השונות.

להישיר מבט אל הסכנה: קורות נער יהודי בסלובקיה בימי השואה דוד רינגולד 68 עמ' 41

דוד רינגולד, מהעיר טרנצ'ין שבסלובקיה, מגולל בספר הזה את קורות משפחתו לאורך שנות המלחמה. סיפור הנדודים של משפחת רינגולד התחיל בגירוש למחנה השילוחים ז'לינה במאי 1942 ונמשך במחנה העבודה סְרָד שאליו גורשה המשפחה בסוף אוקטובר 1942. אחריו באו ימי המחסה בעליית הגג של משפחת פילקו בעיר הולדתם, הסגרתם לידי אנשי המשטרה וחזרתם למחנה והשחרור המיוחל מגטו טרזיינשטט במאי 1945.

למידע נוסף על המגוון המקיף של ספרי יד ושם ולהזמנת ספרים:
טלפון 02-6443230, 02-6443511 | פקס 02-6443509
www.yadvashem.org | publications.marketing@yadvashem.org.il